

Irodalom

9.

- TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TAGOZAT -

ÓKOR
MÍTOSZOK AZ ISTENEK SZÜLETÉSÉRŐL, A VILÁG
KELETKEZÉSÉRŐL

A MÍTOSZ EREJE¹

„Lényegében mindhárom leszerepelt”

„CAMPBELL: A mítoszok alapvető motívumai ugyanazok maradnak, és mindig is ugyanazok voltak. **Ha meg akarod találni a saját mitológiádat, akkor fel kell tenned a kérdést, hogy milyen társadalommal vállalsz közösséget.** Minden mitológia egy meghatározott területen és egy meghatározott közösség keretei között jött létre. Ezek a különböző mitológiák aztán összeütköznek egymással, majd egymásba olvadnak, és együtt még komplexebb mitológiát hoznak létre. Csakhogy ma már nincsenek határok. Az egyetlen ma is érvényes mitológia a bolygó mitológiája volna, ámde éppen ez az, amivel nem rendelkezünk. Az, ami a legközelebb volna egy efféle planetáris mitológiához, a buddhizmus lehetne, amely minden létezőt buddha-létezőnek tekint. Az egyetlen probléma már csak az, hogy ezt felismerjük. Nincs semmi más, amit meg kéne tennünk. Az egyetlen feladat, hogy felismerjük mindazt, ami létezik, és hogy aztán minden létező testvériségének fényében cselekedjünk.

MOYERS: ...testvériségének?

CAMPBELL: Igen. A testvériség a legtöbb előttem ismert mítoszban egy zárt közösséghez kapcsolódik. Az ilyen zárt

közösségekben az agresszió mindig kifelé irányul. Vegyük például a Tízparancsolatot, amelyben ez áll: „Ne ölj”.

Bill Moyers újságíró és Joseph Campbell mítoszkutató beszélgetéseire 1985-86-ban került sor a Skywalker Ranchon és a New York-i Természettudományi Múzeumban

---

¹ Bill Moyers – Joseph Campbell: A mítosz ereje. Helikon Kiadó

Fantáziakép a Tízparancsolatot tartalmazó kőtáblákról

Aztán a következő oldalakon azt olvassuk: „Menjetek el Kánaánba, és öljetek meg mindenkit”. Itt is egy kötöttségről van szó. **A részvétel és a szeretet mítosza csupán a csoportunkban lévőkre vonatkozik, amelyekkel szemben a csoporton kívüliek valami teljesen mást jelenítenek meg.** Ezt jelenti a „goj” szó: ez a személy nem ugyanabba a rendbe tartozik.

MOYERS: És, hacsak nem viseled az én ruhámat, nem tartozunk egy közösségbe.

CAMPBELL: Igen. De mi is tulajdonképpen a mítosz? A szótári meghatározása alapján a mítoszok az istenekről szóló történetek. Ekkor fel kell tennünk a következő kérdést: mi az, hogy isten? Erre azt a választ adhatjuk, hogy

egy mozgatóerőnek vagy annak az értékrendszernek a megszemélyesítése, amely az emberi életben és a világegyetemben működik – tulajdonképpen a saját testünk és a természet erőinek megszemélyesítése. A mítoszok az emberi lények spirituális lehetőségeinek metaforikus ábrázolásai, ugyanakkor a mi életünket mozgató erők azonosak a világ életét mozgató erőkkel. Vannak viszont mítoszok és istenek, amelyeknek egy bizonyos társadalomhoz van köztük, illetve léteznek az egyes közösségek védelmező istenei is. **Más szóval, a mitológiának két teljesen eltérő rendjéről beszélhetünk.** Egyfelől van egy mitológia, amely a természethez és ahhoz a természeti világhoz köti az embert, amelynek ő maga is részét alkotja. Másfelől létezik egy mitológia, amelynek szigorúan szociológiai funkciója van, és amely egy bizonyos társadalomhoz kapcsolja az embert. Hiszen sosem csupán természeti létezők, de mindig egy adott csoport tagjai is vagyunk. Az európai mitológia történetében végigkövethetjük ennek a két rendszernek az egymásra hatását. A társadalmi aspektust előtérbe helyező rendszer általában a vándorló, nomád népekre jellemző – ilyenkor a mitológia hozzásegít ahhoz, hogy ne feledkezz meg róla, hogy a középpont² mindig a csoportban van. A természeti aspektust

---

² Egyes természeti népek a világ szimbolikus középpontját egy földbe leszúrt karó segítségével újra és újra áthelyezik. Ahol vándorlásaik közben letelepednek, azt a helyet tekintik az univerzumuk középpontjának. (Lips, Julius 1962. A dolgok eredete. Gondolat Kiadó, Budapest)

hangsúlyozó mitológia ezzel szemben a fölművelő népekre jellemző.

Nos, a bibliai hagyomány lényegében egy társadalmilag orientálódó mitológia. A természet itt leértékelődik. **A 19. században a tudósok úgy tekintettek a mitológiára, mint a szertartásra, amelynek során az ember megkísérel ellenőrzést szerezni a természet fölött. Csakhogy ez mágia, nem mitológia vagy vallás. A természetvallások nem a természetfölötti irányítást tűzik ki céljuknak, hanem azt, hogy segítsenek az embert összhangba hozni a természettel.** De ha a természetre eleve valami gonoszként gondolunk, akkor nem összhangba akarunk kerülni vele, hanem megpróbáljuk uralni, és ebből ered a feszültség, a szorongás, az erdők és a bennszülöttek kiirtása. És minden végeredményben távolabb visz minket a természettől.

MOYERS: Tehát ez volna az oka, hogy olyan könnyen uraljuk és leigázzuk a természetet – hogy valójában megvetjük, és csak olyasvalamit vagyunk képesek látni benne, aminek szolgálnia kell bennünket?

CAMPBELL: Igen. Sosem fogom elfelejteni hogy milyen tapasztalatokat szereztem Japánban, egy olyan helyen, ahol sohasem hallottak a bűnbeesésről és az Édenkertről. Az egyik sintó szöveg szerint a természet folyamatai nem lehetnek gonoszok. Egyetlen természeti esemény sincs, amit ki kellene igazítani, épp ellenkezőleg, mindent, mindent, amivel a természet szembesít bennünket, csodálunk és tisztelnünk kell. A japánok hihetetlen

mértékben érdeklődnek a természet szépségei, illetve aziránt, hogy együtt létezhesse a természettel. Nem csoda, hogy a híres kertjeikben gyakran nem tudni, hogy pontosan hol ér véget a természet, és hol kezdődik az emberi tevékenység nyomán létrejövő művészet. Lenyűgöző élményt nyújtanak a látogatóknak.

MOYERS: De hát, Joe. Tokió ma látványosan ellentmond ennek az ideálnak. Tokió egyike azoknak a városoknak, ahonnan a természet lényegében teljesen eltűnt, leszámítva néhány kisebb kertet, amelyet néhányan még megbecsülnek.

CAMPBELL: Létezik egy Japán közmondás: „Ringatózz a hullámokkal”. Vagy, ahogy a bokszban mondják, sodródj az ütésekkel. Alig százhuszonöt éve annak, hogy Mathew C. Perry megvalósította Japán kereskedelmi és kulturális nyitását. Ebben az időszakban a japánok hatalmas mennyiségben halmozták fel a gépeket. Csakhogy Japánban azzal szembesültem, hogy a japánok maguk is tiltakoznak ez ellen, illetve azzal szemben, hogy magukévá tegyék ezt a gépi világot. Ha belépsz valamelyik épületbe, akkor visszatérsz Japánba. Csak az utcán tűnik úgy, mintha New Yorkban járnál.

MOYERS: „Tiltakoztak ellene.” Ez érdekesen hangzik, hiszen hiába szöknek szárba körülöttük ezek a városok, a lélekben, azon a helyen, ahol a belső személy lakozik, ők még mindig

– ahogy te is állítod – összhangban maradtak a természettel.³

CAMPBELL: De a Bibliában az örökkévalóság visszahúzódik, a természet pedig romlott. A bibliai gondolkodás értelmében mindannyian száműzetésben élünk.

MOYERS: Miközben itt ülünk és beszélgetünk, napi szinten hallani az újabb autóba rejtett bombákról Bejrútban. A muszlimok fel akarják robbantani a keresztényeket, a keresztények a muszlimokat és a keresztények a keresztényeket. Eszembe jutott, hogy **Marshall McLuhannek igaza volt, amikor azt mondta, a televízió egyetlen, hatalmas, globális falut csinált a világból** – csupán azt nem tudta, hogy ennek a globális falunak a középpontja Bejrút lesz. Mit jelent ez neked?

CAMPBELL: Számomra azt jelenti, hogy ezek az **emberek nem tudják, hogy alkalmazzák a vallási eszméiket a jelenkor viszonyai között, illetve hogyan viszonyuljanak a saját csoportjukon kívül eső emberekhez.** Szörnyű példája ez annak, hogy a **vallás képtelen megfelelni a modern világ kihívásainak.** Ez a három mitológia külön-külön próbál érvényesülni, és lényegében mindhárom leszerepelt.⁴

---

³ [A Toyota a Fudzsi lábánál saját várost épít.](#)

⁴ Jeruzsálem városát három világvallás mondja magáénak. A mai napig itt folyó ásatásokról a National Geographic 2019. decemberi számában találsz egy érdekes cikket.

MOYERS: Miféle új mítoszra volna szükségünk?

CAMPBELL: **Olyan mítoszokra volna szükségünk, amelyek az egyént nem egy helyi csoporttal, hanem az egész bolygóval azonosítják.**

Mi lehetne egy új, bolygószintű mitológia alapja?

Olvasmányajánló

Nemere István: Elektron-expedíció
Isaac Asimov: Alapítvány és Föld

Seattle törzsfőnök levele

„CAMPBELL: Seattle törzsfőnök a paleolitikus morális rend egyik utolsó szószólója volt. 1852 körül, amikor az Egyesült Államok kormánya földeket akart vásárolni az állam területére érkező bevándorlóknak, Seattle törzsfőnök egy csodálatos levelet írt nekik.

*A washingtoni Nagy Főnök azt üzenté, hogy meg akarja venni a földünket. De hogyan veheted meg vagy adhatod el az eget? A földet? Mi különösnek találjuk ezt az elképzelést. **Ha nem birtokoljuk a levegő frissességét és a víz csobogását, akkor hogyan tudnád megvenni?***

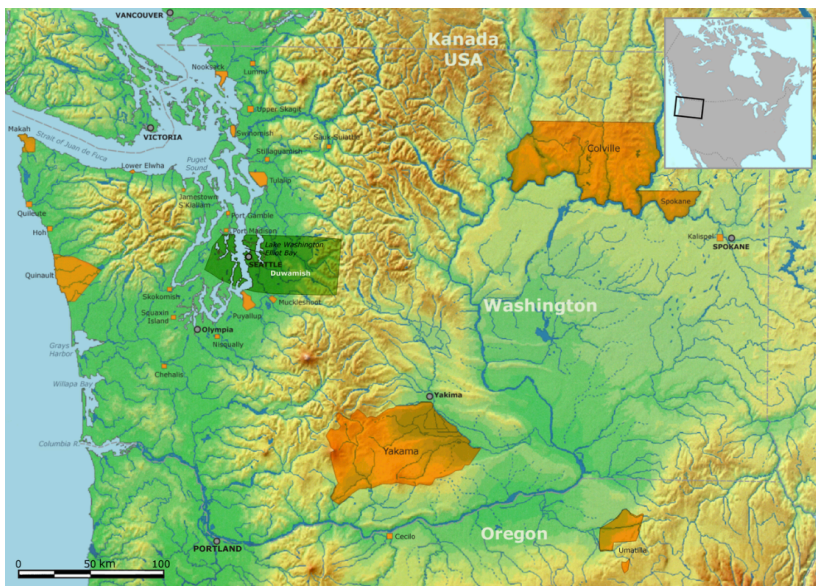
Ennek a földnek minden szeglete szent a népem számára. Minden egyes csillogó tülével, minden homokos vízpart, minden köd a sötét fák közt, minden mező és minden zümmögő rovar. Mindez szent az én népem emlékezetében és tapasztalatában.

Úgy ismerjük a fákból csorgó nedvek útját, ahogy az ereinkben áramló vért. A föld részei vagyunk, és a föld is a mi részünk. Az illatozó virágok a nővéreink. A medve, a szarvas, a nagy sasmadár a fivérünk. A sziklás hegygerincek, a mezőkön a harmat, a pónik és az emberek testmelege, mindez egy családba tartozik.

A patakokban és folyókban csordogáló, csillámló víz nem csupán víz, de az őseink vére is. Ha eladjuk nektek a földünket, emlékeznetek kell rá, hogy ez a föld szent. A tavak tiszta tükrében megcsillanó minden tükörkép a népem

életének eseményeiről és emlékeiről beszél. A vízcsobogás az atyám atyáinak hangja.

A folyónk a fivéreink. Ők csillapítják a szomjunkt. Ők hordozzák a kenuinkat, és etetik a gyermekeinket. Azzal a jóindulattal kell fordulnotok a folyókhöz, amellyel bármelyik fivéretekhöz fordulnátok.

Ha eladjuk nektek a földünket, emlékezzetek rá, hogy a levegő is becses számunkra, és hogy a levegő megosztja a szellemét mindazzal az élőlényel, amit éltet. A szél, amely az első lélegzetét adta a nagyapánknak, egyúttal az utolsó sóhaja is volt. A szél gyermekeinknek is megadja az élet szellemét. Ha eladjuk nektek a földünket, gondoskodnotok

kell róla és szentként kell rá tekintenetek. Olyan helyként, ahová az ember azért megy, hogy érezze a szelet, amely magával hozza a mezőn nyíló virágok illatát.

Meg fogjátok tanítani a gyermekeiteknek, amit mi tanítottunk a mi gyermekeinknek? Megtaníthatjátok-e majd nekik, hogy a föld az anyánk? Ami a földdel történik, az történik a föld gyermekeivel.

Tudjuk, hogy nem a föld tartozik az emberhez, hanem az ember tartozik a földhöz. Minden dolgok összekapcsolódnak egymással, ahogyan a vér is összekapcsolja egymással az embereket. Nem az ember szötte az élet szövődékét, ő csupán egyetlen fonál benne. Bármit is tesz ezzel a szövődéssel, azt magával teszi.

Egyvalamit tudunk: a mi istenünk a ti istenetek is. És a föld kedves a számára, és ha megsértitek a földet, őt sértitek meg.

A sorsotok rejtély előttünk. Mi lesz majd, ha már az összes bölényt leöltétek? Ha az összes vadlovat megszelídítettétek? Mi lesz, ha az erdő rejtett zugai nehezek lesznek a sok férfi szagától, és ha a gazdag dombok látványát bepiszkítják a beszélő drótok?

Hová lesz a bozót és a csalit? eltűnnek! Hová lesznek a sasok? eltűnnek! És mi lesz, ha búcsút veszünk a pónitól és a vadászattól? Véget ér az élet, és megkezdődik a túlélés.

Ha az utolsó rézbőrű is eltűnik a vadonnal, és az emléke csupán a préri felett tovasuhanó felhő árnyéka lesz, vajon itt lesznek-e még akkor is ezek a partok és erdők? Itt lesz-e még valahol a népem szelleme?

Mi úgy szeretjük ezt a földet, ahogy az újszülött szereti az anyja szívverését. Úgyhogy, ha eladjuk nektek ezt a

földet, nektek is úgy kell majd szeretnetek, ahogy mi szerettünk. Gondoskodjatok róla úgy, ahogyan mi gondoskodtunk. Őrizzétek meg az emlékeitekben ezt a földet úgy, ahogyan tőlünk kaptátok. Őrizzétek meg a gyermekeiteknek, és szeressétek úgy, ahogyan Isten szeret mindannyiunkat.

Ahogy mi is részei vagyunk a földnek, ugyanúgy ti is azok vagytok. Ez a föld kedves nekünk. Ez a föld kedves nektek is. Egyvalamit tudunk: csak egy Isten létezik. Egy ember sem lehet meg magában, legyen az rézbőrű vagy sápadt arcú. Elvégre mind fivérek vagyunk.”

Az egyetlen, 1864-ben készült fotó Seattle törzsfőnökről, a suquamish és a duwamish törzs vezetőjéről.

A menny és a pokol is bennünk van

„CAMPBELL: Az egyik motívum például az, ami állandóan előjön a mítoszokban, hogy a szakadék mélyén is hallani a megváltás hangját. A legnehezebb pillanat nem más, mint az, amikor az átváltozás igazi üzenete eléri az embert. A fény akkor jó el, amikor a legsötétebb az éjszaka.

MOYERS: Mint Roethke Sötét időben című versében: „Sötét időben látni kezd a szem.”⁵ Azt állítod, hogy a mítoszoknak köszönhetően tudatosítást.

---

⁵ Theodore Roethke - Sötét időben

Sötét időben látni kezd a szem,
A mélyülő homályban látom árnyam;
Visszhangom hallom az erdő szavában --
A teremtő, egy fának könnyezem.
Vadak közt, odvak kígyóival élek,
Ahol az ökörszem s a szürkegemek.

Mi más a téboly, mint a meghasadt
Lélek nemessége? Napjaim égnek!
Láttam fokát a kétségbeesésnek,
Az izzadt falra szegzett árnyamat.
Kanyargó ösvény – vagy barlang az ott
A sziklák közt? A legszélén vagyok.

Kapcsolatok örök viharjai!
Rongyos hold, éjjeli madár-özön,
S fényes nappal az éjfél újra jön!
Az ember messze megy, hogy tudja: mi –
Egy könnytelen éjen meghal az én,

CAMPBELL: Én ezekkel a mítoszokkal élek, és állandóan ezt hallom ki belőlük. Ezt a problémát metaforikusan úgy lehet érteni, mint a benned lévő Krisztussal való azonosulást. A benned lévő Krisztus nem hal meg. **A benned élő Krisztus túléli a halált, és feltámad. De azonosulhatsz Sívával is. Én vagyok Siva – ez a Himalájában élő jógik nagyszerű meditációjának lényege.**

MOYERS: És a mennyország, amit a legtöbben áhítanak, szintén bennünk lakozik.

CAMPBELL: **A menny és a pokol is bennünk van, és az istenek is mind bennünk lakoznak. Ez a nagy felismerése az Upanisadoknak a Kr. e. 9. századból. Minden isten, minden menny, az összes világ, mindez bennünk van. Ezek kinagyított álmok, márpedig az álmok a test egymással konfliktusba kerülő energiáinak manifesztációi. Pontosan ez a mítosz.**

Nem vetül dolgokra emberi fény.

Sötét a fényem, s vágyam még sötétebb.
Lelkem hőségtől veszett légy, donog
A párkányon. Én melyik én vagyok?
Bukott ember, félelemből kilépek.
Az elme Isten, önmagába tér,
S az egy az Egy, szabad, bár tépje szél.

Fordította: Ferencz Győző

MOYERS: Tehát amikor álmodunk, akkor valójában a mitológia óceánjából halászunk, amely...

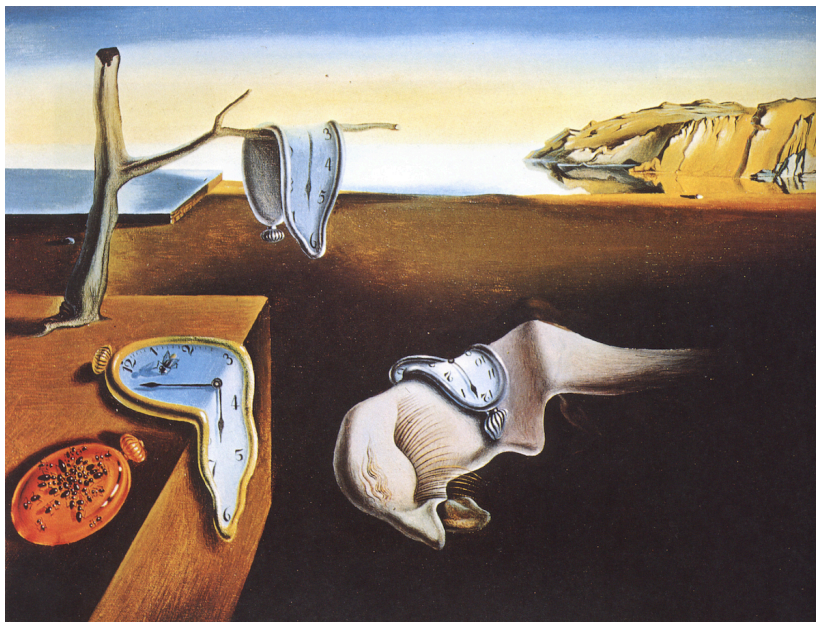
CAMPBELL: ...amely egyre csak mélyül, mélyül és mélyül. Belezavarodhatsz a jelentések egy csoportjába, de akkor olyan leszel – ahogy a polinéz mondás tartja – „Mint aki a bálnán állva pontyokra vadászik”. Mi is egy ilyen bálnán állunk. A létezés alapja egyúttal a mi létezésünk alapja is, és ha kifelé fordulunk, akkor csak apró-cseprő problémákat látunk mindenfelé. Ám ha befelé fordítjuk a tekintetünk, megértjük, hogy mi magunk vagyunk a problémák forrásai.

MOYERS: Úgy beszélsz a mitológiáról, mint ami itt és most létezik az álomidőben. De mit jelent az álomidő?

CAMPBELL: Arról az időről van szó, amelybe akkor lépsz be, amikor aludni térsz, és olyan álmot látsz, amely a pszichédben meglévő állapotok és az életed pillanatnyi állapotai közti viszonyról szól. Például azon aggódsz, vajon át fogsz-e menni a következő vizsgádon. Ilyenkor előfordulhat, hogy álmodban kudarcot vallasz, és rájössz, hogy ez a kudarc az életed számos más területén mutatott kudarcával is összefügg. Ezek ilyenkor mind egy halomba kerülnek. Freud szerint valójában még a legnyilvánvalóbb álmok sem nyilvánvaló. Az álmok kimeríthetetlen forrásként szolgál ahhoz, hogy spirituális információra tegyünk szert magunkkal kapcsolatban.

Tehát léteznek ezek az álmok: „Vajon átmegyek majd a vizsgán?”, „Elvegyem ezt a lányt?”, és mindez teljességgel személyes. Egy másik szinten azonban a vizsga

letétele nem pusztán személyes kérdés. Így vagy úgy, de mindenkinek át kell lépnie egy küszöböt. Ez egy archetipikus dolog. Vagyis hiába egy személyes élethelyzettel találkozunk az álomban, abban egy alapvető mitológiai téma is megjelenik. **Ez a két szint - a személyes, és az általánosabb, amelynek a személy problémája csupán a helyi esete - minden kultúrában megtalálható.**"

Salvador Dalí: Az emlékek állandósága című műve talán a leghíresebb szürrealista festmény, amelyet egy álom inspirált

A mitológia egyik alapproblémája

„CAMPBELL: A mitológia egyik alapproblémája, hogy kibékítse a tudatot (...) a minden életre jellemző, brutális előfeltétellel, vagyis azzal, hogy az élet más életek leolésán és elfogyasztásán keresztül tartja fenn magát.⁶ Hiszen az élet lényege nem más, mint hogy megeszi maga körül az életet! Az élet életekből él, és néhány rendkívül brutális szertartás lényege - amelyeknek központi eleme a gyilkosság - éppen az, hogy az emberi tudat és érzékenység megbékélhessen ezzel az alapvető ténnyel.⁷ Ezek a szertartások mind az első, eredendő bűnt ismétlik meg, amelyből maga az időbeli világ jött létre, amelynek mind részesei vagyunk. Minden teremtéstörténetben megjelenik a tudat megbékélése az életnek ezekkel a feltételeivel. Ebben a tekintetben a mítoszok rendkívüli mértékben hasonlítanak egymásra.”

---

⁶ Pilinszky János: Passió

Csak a vágóhíd melege,
muskátliszaga, puha máza,
csak a nap van. Üvegögötti csöndben
lemondanak a mézáróslégények,
de ami történt, valahogy mégse tud végetérni.

Az elefántvadász éneke

A zúgó erdőben, az esti szélben,
elpihent boldogan a sűrű komor éj.
Az égbolton a csillagok
pislákolva menekülnek,
homályos ragyogó mécsbogarak,
és kialszanak.
Odafönt sötét a hold,
ezüst fénye kialudt.
A szellemek bolyonganak.
Elefántvadász, ragadd meg fegyvered!

A szorongó erdőben alszik a fa,
nem moccannak a falevelek.
A majmok lehunyták szemüket,
s az ágakra kapaszkodva alszanak.
Nesztelenül suhannak az antilopok.
Friss füvet harapnak,
s fülüket hegyezik félve.
Majd fölkapják fejüket,
és szimatolva, ijedten hallgatóznak.
A tücsök elhallgat,
ciripelése félbeszakad.
Elefántvadász, ragadd meg fegyvered!

Az erdőben, amit a zápor ostoroz,
elefánt apánk döngő léptei zuhognak:
bang, bang.

Bátran, gond nélkül, magabiztosan,
döngő léptekkel halad súlyosan.
Elefánt apánkat senki le nem győzi.
Tör és zúz, átcsörtet az erdőn,
megáll, majd újra elindul.
Eszik és harsog,

kicsavarja a fákat,
dühödten nőstényét keresi.

Elefánt apánk, messziről halljuk már
rettenetes, trombitáló hangodat.

Az erdőben, ahol senki se jár,
csak te magad,
elefántvadász, kússzál bátran,
menj, ugorj és szaladj!
Ott van a hús előtted,
az óriási hústömeg.
A hús, ami akár egy domb, úgy halad,
a hús, aminek örül majd szíved,
a hús, ami ropogósra sül majd otthonodban,
a hús, amibe fogaid mélyeszted,
a hús, a szép és vörös hús,
a gőzölgő vér, amit megiszunk
sietve és melegen, éhomra majd.
Elefántvadász, ragadd meg fegyvered!

Elefántvadász, ragadd meg fegyvered!

*(Egy afrikai törzs vadászat előtti szertartások alkalmával előadott
engesztelő éneke.)*

Rendkívüli mértékben hasonlítanak egymásra

„MOYERS: Vegyük például a *Teremtés könyvének* történetét. Mennyiben hasonlít ez más, hasonló elbeszélésekre?

CAMPBELL: A legjobb, ha felolvasol belőle, én pedig felolvasok néhány másik kultúra teremtéstörténetéből, és összevetjük a kettőt.

MOYERS: *Teremtés könyve 1*: „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet. A föld pedig kietlen és puszta vala, és setétség vala a mélység színén.”

CAMPBELL: A következő szerepel az arizonai pima indiánoktól származó, *A világ éneke* című legendában: „Kezdetben mindenütt sötétség honolt – sötétség és víz. És a sötétség összegyűlt a sűrűbb helyekre, összeállt, majd szétvált, összeállt, majd szétvált...”

MOYERS: *Teremtés könyve 1*: „És az Isten lelke lebeg vala a vizek felett. És mondá Isten: legyen világosság. És lőn világosság.”

CAMPBELL: Ez pedig a hindu *Upanisadokból* való, a Kr. e. 8. századból: „Kezdetben csak a nagy én létezett egy ember alakjában visszatükröződve. És ebben a visszatükröződésben nem talált mást, csak önmagát. Ekkor elhangzott az első szó: »Ez vagyok én.«”

MOYERS: *Teremtés könyve 1*: „Teremté tehát az Isten az embert az ő képére, Isten képére teremté őt: férfiúvá és asszonnyá teremté őket. És megáldá Isten őket, és mondá nekik Isten: Szaporodjatok és sokasodjatok.”

CAMPBELL: Ez pedig a nyugat-afrikai basszari nép egyik legendájából származik: „Unumbotte teremtette az embert. A neve Ember volt. Unumbotte ezután teremtett egy antilopot, és elnevezte Antilopnak. Unumbotte teremtett egy kígyót, és elnevezte Kígyónak... És Unumbotte azt mondta nekik: A földet még nem műveltük meg. Műveljétek meg a földet ott, ahol most ültök. És Unumbotte magvakat adott nekik, és azt mondta: menjetek, és ültessétek el ezeket a magvakat.”

MOYERS: *Teremtés könyve 2*: „És elvégezteték az ég és a föld, és azoknak minden serege. Mikor pedig elvégezte Isten hetednapon az ő munkáját, amelyet alkotott vala, megszűnék a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott vala...”

CAMPBELL: Ismét a pima indiánok: „Én létrehozom a világot, és Io, a világ, készen áll. Létrehozom hát a világot, és Io! A világ készen áll.”

MOYERS: *Teremtés könyve 1*: „És látá Isten, hogy minden, amit teremtett vala, ímé igen jó.”

CAMPBELL: *Upanisadok*: „És ekkor rájött, én vagyok hát a teremtés, hiszen belőlem származik minden. Így ő maga vált a teremtéssé. Bizony, aki tudja ezt, teremtője lesz e teremtésnek.”

Pontosan ez itt a lényeg. Ha tudod ezt, akkor azonosultál a teremtő elvvel, vagyis a világban lévő isteni erővel, ami egyúttal benned is ott van. Hát nem gyönyörű?”

Balingho, basszari falu Gambiában

A kígyó motívuma

„MOYERS: (...) a *Biblia* folytatódik: „Avagy talán ettél a fáról, melytől tiltottalak, hogy arról ne egyél? És mondá az ember: Az asszony, akit mellém adtál vala, ő adta nékem arról a fáról, úgy evém. És monda az Úristen az asszonyoknak: Mit cselekedtetél? Az asszony pedig monda: A kígyó ámított el engem, úgy evém.” Úgy látszik, a felelősség elhárításának gyakorlata elég régi.

CAMPBELL: Igen, és még a kígyók sem jártak jól. A basszari legenda ugyanígy folytatódik: „Egy napon Kígyó azt mondta: »Együk meg ezeket a gyümölcsöket. Miért is éheznénk?« Antilop pedig azt mondta: »De hiszen semmit sem tudunk erről a gyümölcsről.« Aztán Ember és a felesége vett a gyümölcsből és ettek belőle. Unumbotte alászállt az égből, és azt kérdezte: »Ki evett a gyümölcsből?« Azt felelték: »Mi ettünk belőle.« Unumbotte megkérdezte: »Ki mondta nektek, hogy egyetek ebből a gyümölcsből?« Azt felelték: »Kígyó mondta, hogy együnk belőle.«” **Gyakorlatilag ugyanarról a történetről van szó.**

MOYERS: **És hogyan értelmezed, hogy ebben a két történetben az elsődleges cselekvők mindig valaki másra mutatnak, valaki mást neveznek meg a bűnbeesés felelőseként?**

CAMPBELL: Mindkét esetben a kígyóra mutatnak. Mindkét esetben a kígyó példázza az életet, amely leveti magáról a múltját, és továbbél.

MOYERS: De miért?

CAMPBELL: Az élet ereje arra kényszeríti a kígyót, hogy levesse a bőrét, ahogyan a Hold is leveti az árnyékát. A kígyó azért szabadul meg a bőrétől, hogy újjászülessen, ahogyan a Hold is újjászületik. Ezek egymásnak megfeleltethető szimbólumok. A kígyót gyakran körbecsavarodva, saját farkába harapva ábráolják. Ez az élet képe. **Az élet leveti magáról az előző generációt, hogy a következőben újjászülessen. A kígyó a halhatatlan energiát és tudatot jelképezi, amely az idő medrébe lép, hogy folyamatosan levesse magáról a halált, és új életre tegyen szert. Ha így tekintünk az életre, azt találjuk, hogy van benne valami végtelenül rémisztő.** A kígyó magában hordozza az élet lenyűgöző és rettenetes mivoltát.

Ugyanakkor a kígyó az élet elsődleges funkcióját is megjeleníti, nevezetesen az evést. Az élet abból áll, hogy más élőlényeket eszünk. Ebbe nem igazán szoktunk belegondolni a vacsoraasztalnál az illatosan gőzölgő étünk fölött, de amit megeszünk, az valaha – feltehetően nem is túl régen – még élt. És amikor a természet szépségeire tekintünk és megfigyeljük az ágról-ágra szálldosó madarakat, akkor ők is éppen esznek. Amikor e tehenek békésen legelésznek, ők is esznek. A kígyó pedig lényegében nem más, mint egy mozgó tápcsatorna, ez a

lényege. Ez a felismerés tulajdonképpen sokkoló: ez az élet elsődleges minősége. Ezzel az állattal bizony nem lehet tréfálni vagy egyezkedni. **Az élet abból él, hogy elpusztítja és megeszi önmagát, hogy leveti magáról a halált, majd újjászületik, akár a Hold. Ez az egyik rejtély, amelyet ezek a szimbolikus, paradox formák igyekeznek kifejezni.**

Mármost a kígyót a legtöbb kultúrában pozitívan értelmezik. Indiában például még a legveszélyesebb mérges kígyót, a kobrát is szent állatként tisztelik, a mitológiai Kígyók Királya pedig nagyjából Buddhával van egy szinten. A kígyók az élet energiáit jelképezik, ahogyan azok az idő medrében megjelennek. Magukban hordozzák a halált, mégis elevenek. A világ nem más, mint önmaga árnyéka: levedlett bőr. A kígyók az amerikai indiánok hagyományaiban is nagy tiszteletnek örvendtek. Alapvetően roppant fontos erőként tekintettek a kígyóra, amellyel jobb békében lenni. Nézd meg például a hopik kígyótáncát, ahol az indiánoka szájukba veszik a kígyókat, barátságot kötnek velük, majd visszaküldik őket a dombok közé. A kígyókat azért küldik vissza, hogy magukkal vigyék az emberek üzenetét, ahogyan korábban a dombok üzenetét hozták el az embereknek. Vagyis az ember és a természet közti kapcsolatot itt a kígyó jeleníti meg. A kígyó úgy mozog, akár a víz, és egész megjelenésében van valami vizenyős, a nyelve ugyanakkor úgy ficákol, mint a tűz lángja. Ez egy további ellentétpár, ami hangsúlyosan van jelen a kígyóban.

Hopi kígyótánc

MOYERS: A keresztény hagyományban a kígyó a csábítót jelképezi.

CAMPBELL: Sőt, az élet igenlésének elutasítását. Az általunk örökölt bibliai hagyományban az élet maga romlott, és minden, ami a természetből származik, bűnt hordoz magában, hacsak nem metélik körül vagy keresztelik meg. A kígyó volt az, aki a bűnt behozta a világba. És a nő volt az, aki az almát átnyújtotta a férfinak. A nőnek, illetve a kígyónak, és rajtuk keresztül magának az életnek a bűnnel való azonosítása adja meg a fordulatot a bibliai mítosznak és a bűnbeesés történetének.

MOYERS: Más mitológiákban is megjelenik az elképzelés, hogy a nő a felelős a bűnért?

CAMPBELL: Nem tudok róla. A legközelebb még Pandóra alakja, illetve Pandóra szelencéje állna ehhez, ott azonban nem bűnről, csak mindenféle bajokról van szó. A bibliai bűnbeesés lényege, hogy az általunk ismert természet romlott, a szex maga is romlott, és a szex jelképeként a nő az, aki ebbe a romlásba visz. Miért volt Ádám és Éva elől elzárva jónak és rossznak a tudása? Hiszen e nélkül a tudás nélkül még mindig ártatlan gyermekeként kergetőznénk az Édenkertben, anélkül, hogy részt vehetnénk az életben. A nők hozzák az életet a világba. Éva az időbeli világ anyja. Az Édenkert egy olyan Paradicsom, amely az álomidőben

létezik, vagyis egy olyan időben, amelyben nincs sem idő, sem születés, sem halál, és így élet sem. A kígyó, amely meghal, majd feltámad, amely leveti a bőrét és megújítja az életet, a középpontban álló fa ura, azé a fáé, ahol az idő és az örökkévalóság találkozik egymással. Tulajdonképpen ő az Édenkert igazi istene. Jahve, aki a hűvös estéken magányosan sétál ezen a helyen, csupán látogató. A Kert a kígyó otthona. Ez egy régi, nagyon régi történet. **Vannak sumer pecsétjeink Kr. e. 3500-ból, amelyek a kígyót, a fát és az istennőt ábrázolják, ahogy az utóbbi átnyújtja az élet gyümölcsét a látogatóba érkező férfinak. Az istennő régi mítosza tehát már itt is jelen van.**

Jó pár évvel ezelőtt láttam egy csodálatos filmet egy burmai kígyópapnőről, akinek esőt kellett csinálnia a népének, felmászott egy hegycsúcsra, majd kiszóltotta a királykobrát a barlangjából, és háromszor csókot nyomott az orrára. A kobra, az élet és az eső hozója ebben a jelenetben isteni, pozitív figuraként jelent meg.

MOYERS: De hogyan magyaráznád ennek a történetnek és a kígyónak a *Teremtés* könyvében lévő ábrázolásának a különbségét?

CAMPBELL: **Ennek létezik egy történeti magyarázata, amely a zsidók Kánaánba való bevonulására és az ott élők eligázására támaszkodik. A kánaániták elsődleges istensége egy istennő volt, akit a kígyók istennőjével szoktak összefüggésbe hozni. Ez az élet rejtélyének szimbóluma, amit azonban a zsidók, vagyis a hímnemű isten felé forduló nép elutasított. Más szóval az**

Anyaisztennő elutasításának – ahogyan az Édenkert mítoszában megjelenik – alighanem történeti okai vannak.”

Kilépés az álomidőből

„MOYERS: Nagyon úgy tűnik, hogy ez a mítosz nem vet túl jó fényt a nőkre. Éva felelős a bűnbeesésért és az ember bukásáért. De miért a nőknek kell vállalniuk ezt a felelősséget?

CAMPBELL: Azért, mert ők jelképezik az életet. A férfi sem léphet be másként az életbe, csak a nőn keresztül, vagyis a nő az, aki az ellentétek és a szenvedés világába hoz bennünket.

MOYERS: És mit tanít nekünk Ádám és Éva mítosza az ellentétekről? Mit jelent mindez?

CAMPBELL: Nos, az egész a bűnnel kezdődött, más szóval azzal, hogy kiléptünk a Paradicsom álomidejének teréből, abból a térből, ahol nincs valódi idő, és ahol a férfi és a nő még azt sem tudja, hogy különböznek egymástól. Egyszerűen két teremtményként léteznek. Isten és a férfi lényegében ugyanazok. Isten ugyanabban a kertben sétál esténként. De amikor esznek az almából, megismerik az ellentétek természetét. És amikor felismerik, hogy különböznek egymástól, nyomban el akarják rejteni szégyenüket. Nyilvánvaló, hogy egészen eddig a pillantig nem gondoltak magukra ellentétesként. Mostantól viszont a

férfi és a nő ellentétek. A két alapvető ellentét a nemek közti, illetve az ember és az isten közti ellentét. Ekkor jelenik meg a világban a jó és a rossz eszméje. Ezzel Ádám és Éva ki is iratkoztak az Időtlen Egység Kertjéből, tulajdonképpen pusztán azzal, hogy felismerték önmaguk kettősségüket. Ahhoz, hogy kilépjess a világba, ellentétpárok mentén kell cselekedned.”

Ellentétpárok és archetípusok

„MOYERS: Gondolod, hogy valóban létezett az Édenkert?

CAMPBELL: Természetesen nem. **Az Édenkert annak az ártatlanságnak a metaforája, amelyben még nem volt jelen az idő, nem voltak jelen az ellentétek, és amelynek középpontjából kiindulva a tudat szép lassan észlelni kezdi a változásokat.**

(...)

MOYERS: De miért gondolkodunk ellentétpárokból?

CAMPBELL: Azért, mert nem vagyunk képesek máshogy gondolkodni. (...) Létezik egy ragyogó történet az istenségről, az Énről, amely azt mondta: „Vagyok.” Csakhogy amint kimondta, hogy „vagyok”, elfogta a félelem.

MOYERS: Miért?

CAMPBELL: Azért, mert ekkor már az időben létezett. Ezután azt mondta magának: „Miért is kéne félnem, hiszen én vagyok az egyetlen, ami létezik.” Csakhogy amint ezt kimondta, magányosnak érezte magát, és azt kívánta, bárcsak volna mellette még valaki. Ezzel született meg a vágy. És az én felduzzadt és kettévált, és létrejött a férfi és a nő, és létrejött velük a világ.

A félelem a magzat első tapasztalata az anyaméhben. Egy csehszlovák pszichiáter, Stanislav Grof, aki ma már Kaliforniában él, évekig kezelt embereket LSD-vel. Rájött, hogy néhányan közülük az LSD hatása alatt képesek újra megtapasztalni a születésüket, sőt a magzati állapotot is, amikor még az „én”-nek vagy a létezésnek semmiféle fogalmával nem rendelkeztek. A születés előtt nem sokkal kezdetét veszi a méh ritmikus mozgása, és megjelenik a rettegés. A félelem az első tapasztalat, és ez a tapasztalat azt mondja: „én”. Ezután következik a születés iszonyata, a szülőcsatornán való küzdelmes átjutás, majd pedig – egek, fény! El tudod ezt képzelni? Hát nem csodálatos, hogy mindenben éppen az ismétlődik meg, amit a mítosz is mond – hogy az Én azt mondja: „Vagyok”, majd rögtön ezután elfogja a félelem? És amikor ráébredt, hogy egyedül van, vágyat érzett a másik iránt, és kettévált. Ekkor jutunk ki a fény világába, és ekkor születnek meg az ellentétpárok.

MOYERS: Mit árul el mindez arról, ami mindannyiunkban közös, vagyis arról, hogy ezekben a történetekben állandóan ugyanazok a mozzanatok bukkannak fel – a tiltott gyümölcs és a nő, és így tovább. Azonkívül ezekben a mítoszokban, ezekben a teremtéstörténetekben minde megjelenik a „Ne tedd (ezt vagy azt)!” parancsolata. A férfi és a nő azonban fellázad a tiltás ellen, és a saját lábára áll. Miután annyi éven át olvastam ezeket a történeteket, még mindig megdöbben, hogy milyen hasonlóságokat találni az egymástól oly távoli kultúrák között.

CAMPBELL: Van egy visszatérő népmesei motívum, amit „az egyetlen tiltott dolognak” hívnak. Emlékezz a kékszakállú hercegre, aki azt mondta a feleségének: „ezt az ajtót nem nyithatod ki”. És ez után az asszony természetesen kinyitja az ajtót. Az ószövetségi történetben az Isten felhívja a figyelmet az egyetlen dologra, ami tilos az ember számára, márpedig Istennek nagyon is tudnia kellett, hogy az ember ezek után enni fog a tiltott gyümölcsből. Ugyanakkor az ember csakis a tiltás megszegésén keresztül veheti a kezébe a saját sorsát. Az élet maga tulajdonképpen az engedetlenségnek ezzel a kinyilvánításával veszi kezdetét.

MOYERS: Mivel magyarázod ezeket a hasonlóságokat?

CAMPBELL: Két magyarázat létezik. Az egyik szerint az emberi psziché a világon lényegében mindenütt ugyanolyan. A psziché az emberi test önmagáról akotott, belső tapasztalata, ami gyakorlatilag minden emberben azonos, elvégre ugyanazokkal a szervekkel, ugyanazokkal az ösztönökkel és késztetésekkel, ugyanazokkal a gondokkal és félelmekkel rendelkezünk. Ebből a közös alaptól származik az, amit Jung archetípusoknak nevezett. Ezek tulajdonképpen a mítoszokban megjelenő közös elképzelések.

MOYERS: Micsodák pontosan ezek az archetípusok?

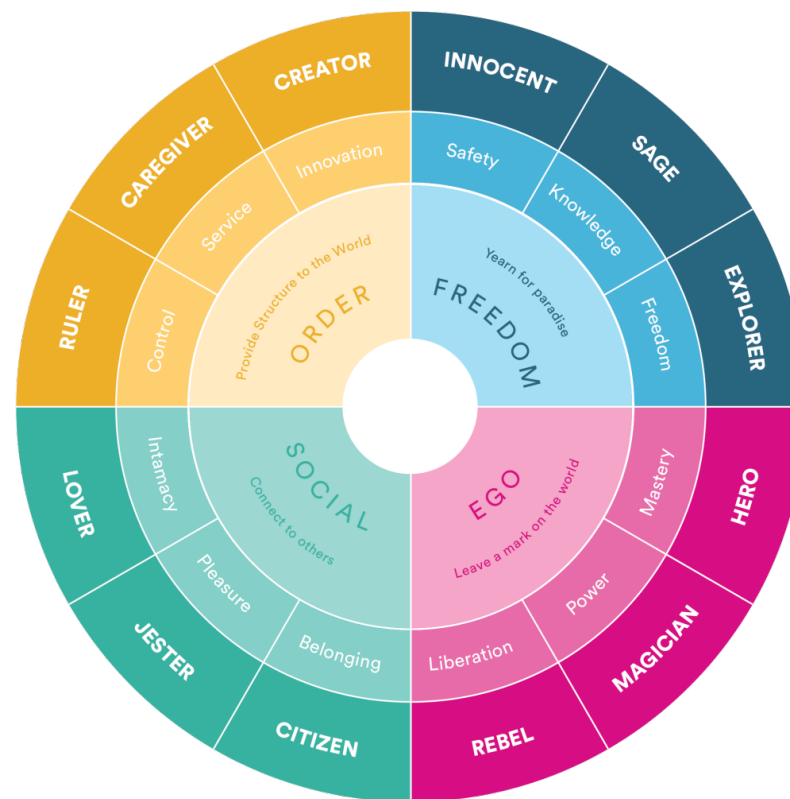
CAMPBELL: Visszatérő eszmék és szimbólumok, amelyeket „alapeszmének” is lehet nevezni. Jung a tudattalan archetípusainak nevezte ezeket az eszméket. Az „archetípus” megfelelőbb kifejezés, az „alapeszme” ugyanis inkább olyasmire utal, ami már tudatos gondolkodás eredménye. Csakhogy az archetípus a tudattalanból, vagyis odalentről származik. A tudattalan jungi archetípusa és Freud tünetei között az a különbség, hogy az előbbi elképzelésben az archetípus mindig a test szerveinek és erőinek manifesztációja. Tehát az archetípusok biológiailag kötöttek, míg a freudi tudattalan az egyén életéből származó elfojtott traumatikus tapasztalatok gyűjteménye.

A freudi tudattalan személyes, önéletrajzi, a tudattalan jungi archetípusa viszont biológiai. (...)

Ezek az archetípusok vagy alapeszmék számtalan formában jelentek meg az emberi történelem folyamán. Ezeknek a formáknak a különbségét a környezet és az adott történelmi feltételek különbözősége okozza. (...)

Létezik ugyanakkor egy ezzel ellentétes elképzelés, a szétszóródás elmélete, amely képes megmagyarázni a mítoszok hasonlóságát. Például ha a földművelés mestersége továbbterjed valahonnan, akkor ilyenkor ez a mesterség magával visz egy egész mitológiát is, ami a föld megtermékenyítéséről, a növények elültetéséről és felneveléséről szól. Ebben a témakörben léteznek mítoszok, amelyben az istenséget megölik, feldarabolják, a részeit eltemetik, hogy azok aztán növényként sarjadjanak ki a talajból. Efféle mítoszok társulnak a földművelés hagyományához, csakhogy a vadászó kultúrák körében nem találunk

hasonlót. Vagyis a mítoszok közti hasonlóság problémájának pszichológiai és történelmi magyarázat is lehet.

A kreatív ipar is felfedezte magának az alapvető személyiség-archetípusokat és brandépítésre használja ezt az információt

MOYERS: Az emberek általában elkötelezik magukat az egyik vagy a másik teremtéstörténet mellett. **Mit gondolsz, tulajdonképpen mit keresünk ezekben a mítoszokban?**

CAMPBELL: **Azt hiszem, annak a tapasztalatát keressük, hogy a világ kinyíljon a számunkra az azt átjáró és egyúttal bennünket alakító transzcendencia felé. Az emberek általában erre sóvárognak. Ez az, amit a lélek akar.**

MOYERS: Úgy érted, valamiféle összhangra törekszünk azzal a misztériummal, mely minden létezőt átjár, és amit a csend hatalmas alapjának nevezel, amelyben mindannyian osztozunk?

CAMPBELL: Igen, de nem csupán arról van szó, hogy megtaláljuk, hanem hogy a saját környezetünkben, a saját világunkban találjuk meg és ismerjük föl. Hogy valamiféle használati utasításra tegyünk szert, ami lehetővé teszi nekünk, hogy megtapasztaljuk az iteni jelenlétet.

MOYERS: A világban és önmagunkban.

CAMPBELL: **Indiában van egy csodálatos köszöntés, amelynek során összeérintik a tenyeret, és meghajolnak a másik személy előtt. Tudod, hogy mit jelent ez?**

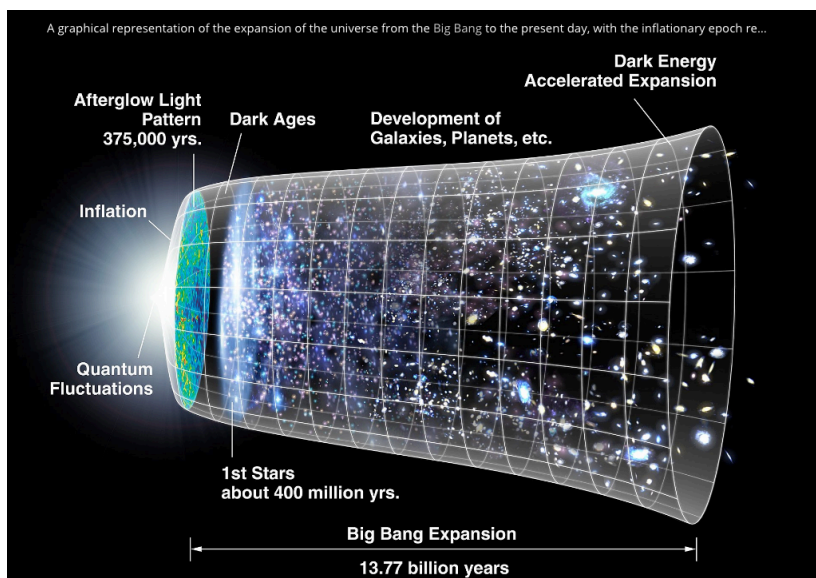
MOYERS: Nem.

CAMPBELL: **Az összeérintett tenyér – mi is így teszünk, amikor imádkozunk, igaz? Ez az üdvözlés azt jelenti, hogy a bennem lévő istent felismeri a benned lévő istent. Ezek az emberek tisztában vannak a minden dolgokban meglévő isteni jelenléttel. Amikor vendégként betérsz egy indiai otthonba, látogatóba jött istenségként köszöntenek. (...) Létezik egy alapvető mitológiai motívum, amely szerint eredetileg minden egy volt, és aztán valamilyen okból bekövetkezett az elkülönülés – a világ szétvált mennyre és földre, férfira és nőre és így tovább. Hogyan veszítettük el a kapcsolatunkat az egységgel? Mondhatjuk, hogy ez az elkülönülés valakinek a hibája volt – leszakították a fáról a tiltott gyümölcsöt, vagy nem a megfelelő szavakkal illették Istent, amiért az dühbe gurult, és elüldözte őket. Mindenesetre a történetek után eltávolodtunk az örökkévalótól, és meg kell találnunk a módját, hogy visszajussunk hozzá.**

MOYERS: Néha arra gondolok, hogy a régiek talán csak azért mesélték ezeket a történeteket, hogy valamivel elszórakoztassák egymást.

CAMPBELL: **Ezek a történetek egyáltalán nem a szórakoztatást szolgálják. Tudjuk, hogy nem így van, ugyanis ezeket az éveknek csak egy bizonyos szakaszában és bizonyos feltételek mellett lehetett elmondani a mítoszoknak tulajdonképpen két rendje van. A nagy elbeszélések, mint amilyen a *Biblia* mítosza, a templom, a nagy, szent szertartások mítoszai. Ezek magyarázzák azokat a szertartásokat, amelyeken keresztül az emberek**

harmóniába kerülhetnek önmagukkal, egymással és a világegyetemmel. Ezeknek a történeteknek az allegorikus értelmezése teljességgel helytálló.”

A tér és az idő keletkezése

Isten „rendszer-tani besorolása”

„CAMPBELL: „A transzcendens” technikai, filozófiai fogalom, amelynek kétféle fordítása lehetséges. A keresztény teológiában Istenre utal, aki túl van vagy kívül áll a természetben. Ez a transzcendens materialista felfogása, hiszen itt Istenre egyfajta spirituális lényként gondolunk, amely valahol másutt létezik. **A zoológus Ernst Haeckel volt az, aki az antropomorf istenről mint légnemű gerincesről beszélt (kiemelve, hogy ez paradoxon – a szerk.) – ezt az elképzelést számos keresztény tartja.** Gyakori persze az is, hogy szakállas és kissé hirtelen rahagú öregúrként képzelik el. A „transzcendens” azonban szigorúan véve azt jelenti, hogy túl van minden fogalmiságon. Kant azt mondja, hogy minden tapasztalatunk térhez és időhöz kötött, vagyis minden tapasztalatunk térben és időben szerezzük.

A tér és az idő alkotják az érzékiségnek azokat a feltételeit, amelyek lehetővé teszik, egyúttal korlátozzák a tapasztalatainkat. Az érzékeink be vannak zárva az idő és a tér mezejébe, ahogyan a tudatunk is be van zárva a gondolkodás kategóriáinak keretei közé. A végső dolog azonban – amely persze egyáltalán nem kis dolog –, amellyel szeretnénk kapcsolatba kerülni, sehová sincs bezárva. Mi magunk zárjuk be a saját fogalmaink közé, ha megpróbáljuk elgondolni.

A transzcendens a gondolkodás minden kategóriáján túl van. A lét és a nemlét is csupán kategóriák. Az „Isten” szó arra utal, ami túl van minden gondolkodáson,

ugyanakkor az „Isten” szó maga is olyasmi, amiről gondolkodni szoktunk.

Persze sokféleképpen meg lehet személyesíteni Istent. Vajon egy isten létezik? Netán több? **Bárhogyan is tekintünk ezekre a kérdésekre, tudnunk kell, hogy ezek csupán a mi gondolkodásunk kategóriái.** Amiről itt beszélünk, és amit megpróbálunk elgondolni, az túl van mindezen.

Jahvével az egyik probléma éppen ez volt – ahogyan azt a régi keresztény gnosztikus⁸ iratokban emlegették –, hogy megfélekedezett róla, hogy csupán metafora. Jahve tényként gondolt magára. Amikor azt mondta: „Isten vagyok”, akkor arra egy másik hang így felelt: „Tévedsz, Samael”. A „Samael” ’vak istent’ jelent: ez az isten vak maradt arra a végtelen fényre, amelynek ő maga is csupán a helyi, történeti manifezstációja lehetett. Ezt Jehova blaszfémiájának is nevezik – nevezetesen azt, hogy Istenként gondolt magára.

---

⁸ „Gnoszticizmus: vallási-filozófiai irányzatok összefoglaló neve. Mindig is tanítások laza rendszere volt, nem intézményesült. A szó töve, a gnózis (görög: γνῶσις) tudást jelent. A gnózis, mint az igazi tudás tana, abból a vélekedésből indul ki, hogy létezik igazi tudás; vallási szóhasználatban az üdvözítő igazságok tudása. (...) Wouter J. Hanegraff, a filozófia történetének professzora szerint a gnoszticizmus címszó alatt összefoglalt irányzatok nem valamilyen ellenkultúra megnyilvánulásai voltak, hanem egy, az általunk jobban ismert vallási irányzatok mellett létező, azokkal teljesen egyenrangú, vallási alternatívák a kor embere számára.” (Wikipédia)

MOYERS: Vagyis azt mondod, hogy Istent nem lehet megismerni.

CAMPBELL: Azt mondom, hogy bármi is legyen a végső, az szükségképpen túl van a lét és a nemlét kategóriáin. Vajon létezik vagy nem létezik? Ahogyan Buddha mondta: **„Létezik is és nem is létezik; nem létezik, és nem is nem létezik”.** Isten a létezés végső misztériumaként túl van a gondolkodáson.”

A lascaux-i barlang, „a paleolitikum Sixtus-kápolnája”

Barlangrajzok

„MOYERS: Meséld el, hogyan emlékszel rá, amikor először megpillantottad a barlangrajzokat.

CAMPBELL: Amikor először meglátogatod ezeket a képeket, azt érzed, hogy nem is akarod többé levenni róluk a tekintetedet. Mintha egy katedrálisban járnál, megérkezel egy hatalmas terembe, és bármerre nézel, ezeket a festett állatokat látod magad körül. Elképzelhetetlen a sötétség. Mi árammal működő lámpákkal világítottunk, de a vezetőnk néhányszor kikapcsolta pár másodpercre a fényt, és ekkor olyan feketeségben találtuk magunkat, amelyet sosem tapasztaltam korábban. Mintha kiütöttek volna. Fogalmad sincs róla, hogy hol vagy, hogy merre vannak az égtájak. Teljesen elveszted a tájékozódó képességed, és olyan sötétségbe kerülsz, amelyet sosem világított meg a napfény. Aztán újra bekapcsolták a lámpát, és megpillantottuk ezeket a remekbeszabott festményeket. Ezek a művek éppolyan elevenséggel lüktettek a sziklán, mint a tintával selyemre pingált japán festmények. Ott van előtted egy hat méter hosszú bivaly, amelyet úgy festettek meg, hogy a combjai oda kerüljenek, ahol a szikla kissé kiugrik. Mindenre figyeltek.

MOYERS: Templombarlangnak nevezted ezeket a helyeket. Miért?

CAMPBELL: A templom a lélek tája. Ha belépsz egy katedrálisba, akkor a spirituális képek világába kerülsz. Ez

a spirituális életed anyaméhe – anyatemplom. Minden, amit magad körül látsz, annak óriási a spirituális értéke."

A beavatási szertartás

„MOYERS: Mire használták tulajdonképpen ezeket a barlangokat?

CAMPBELL: A tudósok feltételezése szerint a fiatal fiúk beavatási szertartásaihoz lehetett közük, amelyek során felkészítették őket a vadászatra. A fiúknak nemcsak magát a vadászatot kellett elsajátítaniuk, hanem meg kellett tanulniuk azt is, hogy tiszteljék az állatokat, hogy milyen szertartásokat kell elvégezniük, és hogy ők maguk immár nem kisgyerekek, hanem felnőtt férfiak. Tudod, ezek a vadászatok roppant veszélyesek voltak. A barlangok a régiek szertartásainak helyszíneiként működtek, ahonnan ezek a fiúk már nem az anyjuk, hanem az apjuk fiaként léptek elő.

MOYERS: Mi történt volna velem, ha gyerekként keresztül kellett mennem egy ilyen szertartáson?

CAMPBELL: Nem tudjuk pontosan, hogy mi zajlott pontosan ezekben a barlangokban, de azt például lehet tudni, hogy nézett ki a dolog az ausztrál bennszülötteknél. Amikor a fiú egy napon kissé kezelhetetlenné válik, akkor eljönnek érte a férfiak. Ezek a férfiak meztelenek, leszámítva néhány fehér madártollat az ágyékuknál, amit a saját vérükkel tapasztottak a testükhöz. Egy zúgattyúnak nevezett

hangszert lóbálnak, amelyen keresztül a szellemek hangja szól, így aztán ők maguk is szellemként lépnek a színre. A fiú ekkor megpróbál menedékre lenni az anyjánál, aki el is játssza, hogy védelmet nyújt neki. A férfiak ennek ellenére elviszik őt. Ettől kezdve az anyának már nincs többé haszna. Nem tudsz visszatérni az Anyához, mert egy másik síkra kerültél.

Ezután a fiúkat elviszik a férfiak megszentelt helyére, és különféle szertartások veszik kezdetüket – körülmetélés, a pénisz bemetszése, a férfiak vérének megivása és így tovább. Ahogy korábban gyerekként az anyjuk tejét itták, úgy isszák most a férfiak vérének. Ezzel maguk is férfivá válnak. Amíg folynak ezek a szertartások, a férfiak különböző jeleneteket adnak elő a nagy mítoszaiukból. A jelenlévő fiúk ezzel beavatást nyernek a törzs mitológiájába. Aztán, ha a dolog véget ér, visszaviszik őket a faluba, ahol már kiválasztották a feleségüket. A fiú tehát férfiként tér vissza. Megszabadult a gyermekkorától, a testét megjelölték, a péniszét körülmetélték és bemetsztették. A teste immár egy férfié. Ezután akkor sem térhetne vissza a korábbi állapotába, ha akarna.

MOYERS: Nem térhetne vissza az Anyához.

CAMPBELL: Nem, a mi világunkban azonban nincs ilyesmi. Nálunk egy negyvenöt éves férfi még minden további nélkül engedelmessé válhat az apjának. Esetleg elmehet a pszichoanalitikusához, hogy az megpróbálja megoldani helyette a gondjait.

MOYERS: Vagy elmehet moziba.

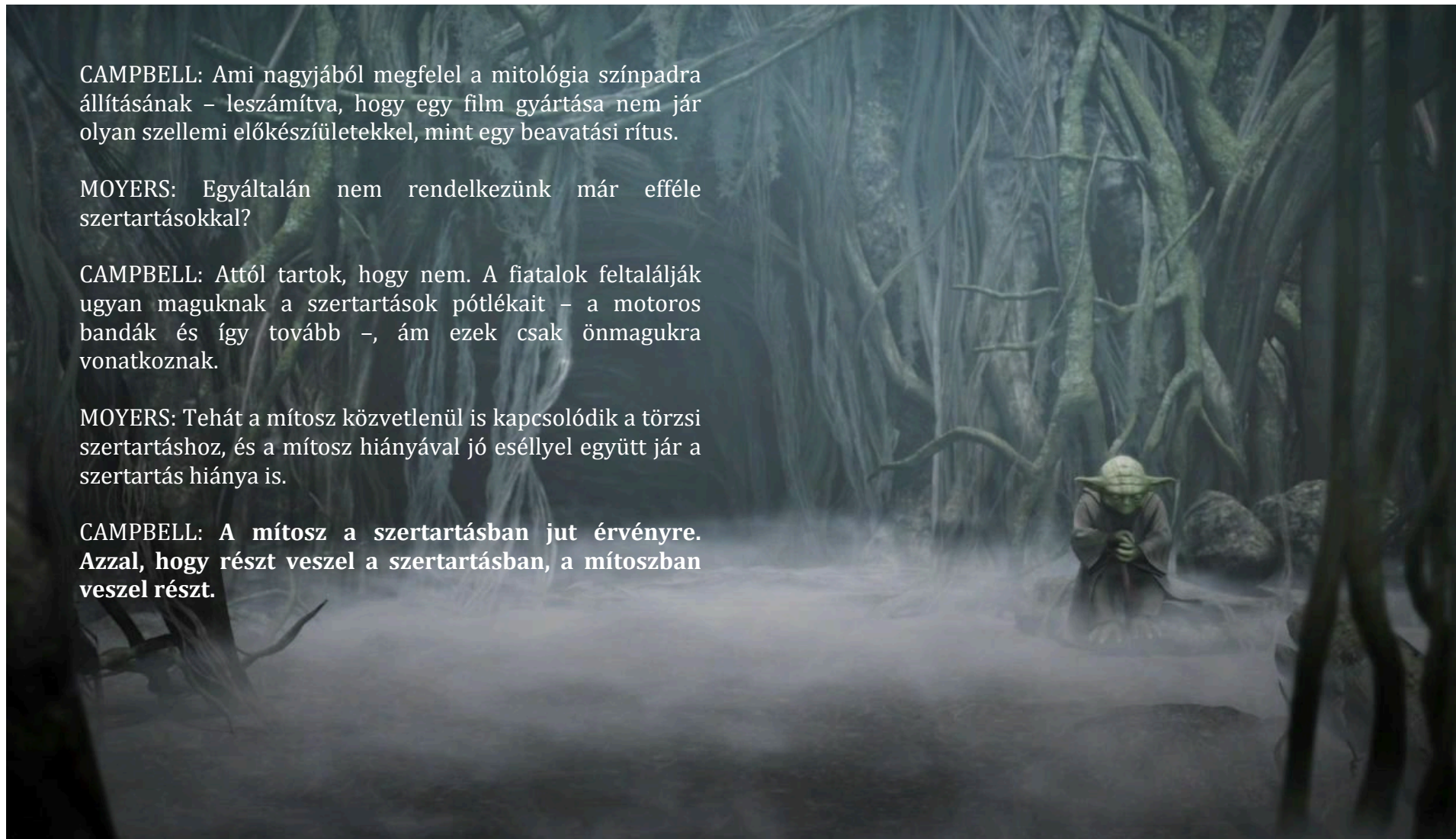
CAMPBELL: Ami nagyjából megfelel a mitológia színpadra állításának – leszámítva, hogy egy film gyártása nem jár olyan szellemi előkészületekkel, mint egy beavatási rítus.

MOYERS: Egyáltalán nem rendelkezünk már efféle szertartásokkal?

CAMPBELL: Attól tartok, hogy nem. A fiatalok feltalálják ugyan maguknak a szertartások pótlékait – a motoros bandák és így tovább –, ám ezek csak önmagukra vonatkoznak.

MOYERS: Tehát a mítosz közvetlenül is kapcsolódik a törzsi szertartáshoz, és a mítosz hiányával jó eséllyel együtt jár a szertartás hiánya is.

CAMPBELL: **A mítosz a szertartásban jut érvényre. Azzal, hogy részt veszel a szertartásban, a mítoszban veszel részt.**

Yoda éppen Luke Skywalker beavatási szertartását készíti elő a Dagobah-rendszer egyik elhagyott bolygóján. A mérsékelt éghajlatú, mocsaras bolygó mintegy 50 ezer fényévről található a galaxis középpontjától. Lélekszáma: egy. A göcsörtös fák látványtervét nigériai mocsári növények jellemzői és Ralph McQuarrie látványtervei alapján végül Norma Reynolds produkciós vezető hozta létre.

Tündérmesék

„CAMPBELL: **A tündérmeséket szórakozás céljából mesélik. Különbséget kell tennünk azok között a mítoszok között, amelyeknek a társadalom és a természet rendjének megfelelő élet a témája, és azok között a történetek között, amelyek rendelkeznek ugyan néhány hasonló motívummal, ám elsődleges céljuk a szórakoztatás.** Még akkor is, ha a tündérmesék többsége boldog véget ér, ehhez a boldog befejezéshez vezető úton több, jellemzően mitológiai motívum előfordulhat – ilyen például az, amikor valaki bajba kerül, ám ekkor hangot hall a távolból, vagy valaki a segítségére érkezik.

A tündérmesék a gyerekeknek szólnak. A főszereplőjük gyakran egy kislány, aki nem akar asszonnyá cseperedni. Amikor erre a küszöbre ér, elbizonytalanodik, úgyhogy például mély álomba merül, amelyből majd a herceg ébreszti föl, aki mindenféle akadályokon keresztül verekszi át magát hozzá, hogy okot szolgáltasson neki ahhoz, hogy mégiscsak átlépjen azon a bizonyos küszöbön. **A Grimm-mesék közül jó néhányban megjelennek ilyen, a gyerekkorban megrekedt kislányok. A sárkányok legyőzése és a hasonlók mind a küszöbön való átlépést, a megrekedt állapoton való túljutást fejezik ki.**

A kezdetleges beavatási szertartások mind a maguk mitológiájában gyökereznek, és mindegyikben a gyermeki én megöléséről, és helyette egy felnőtt én színre lépéséről van szó, beszélünk akár lányokról,

akár fiúkról. A fiú nehezebb helyzetben van, a lány számára ugyanis az élet ezt a problémát magától megoldja. A lányok asszonnyá válnak, függetlenül attól, hogy óhajtják-e ezt vagy sem, a kisfiúknak azonban akarniuk kell, hogy férfi legyen belőlük. A lány az első menstruációja után már asszonynak tekinthető. Mielőtt észbe kaphatna, máris teherbe esik, máris anya lesz belőle. A fiúnak először el kell szakadni az anyjától, össze kell gyűjtenie az erejét, majd mindent előlről kell kezdenie. Erről szólnak azok a mítoszok, amelyek kezdeti felszólítása így hangzik: „Ifjú, menj, és keresd meg atyádat.” (...)

A tündérmese a gyerekek mítosza. Minden életkornak megvannak a maga mítoszai. Ahogy idősebb leszel, tartósabb mitológiára lesz szükséged. Természetesen a keresztre feszítés egész története, ami a keresztény hagyomány központi képe is, arról szól, ahogyan az örökkévalóság belép az idő és a tér medrébe, vagyis abba a mezőbe, ahol az egység részekre hull szét. Ez a történet ugyanakkor az ellentéte mozgásról is beszél, arról, ahogyan az idő és a tér mezejéből átlépünk az örök élet síkjára. **Az időbeli és a röghöz kötött testet keresztre feszítik, szétszaggatják, megsebzik, és ettől a megsebzéstől beléphet abba a spirituális szférába, amely már túl van minden földi fájdalomon.** A feszületnek létezik egy fajtája, amit „Győzedelmes Krisztusnak” neveznek, és ahol Krisztus nem lehajtott fővel és véresen látszik, hanem emelt fejjel, nyitott szemmel, és olyan benyomást kelt, mint aki önként vállalta a keresztre feszítést. Szent Ágoston írta valahol, hogy Krisztus úgy ment a kereszthez, ahogy a vőlegény a menyasszonyhoz.

MOYERS Tehát vannak igazságok az idősebb életkoroknak, és vannak igazságok a gyerekkornak.

CAMPBELL: Hát persze. Emlékszem, amikor Heinrich Zimmer előadást tartott a Columbián arról a hindu elképzelésről, amely szerint minden élet olyan, akár egy álom vagy egy buborék, arról, hogy **minden csupán „májá”, illúzió**. Az előadás után egy fiatal hölgy odament hozzá, és azt mondta: „Dr. Zimmer, fantasztikus előadást tartott az indiai filozófiáról! De ez a dolog a májával... Nem igazán értem, valahogy nem szólít meg.”

„Ó”, felelte Zimmer, „ne legyen türelmetlen! Ez még nem is magának szól, kedvesem.” És valóban: **ha megöregszel, és mindenki, akit valaha ismertél és melletted élt, már a múlté, sőt maga a világ is eltűnőben, akkor meg fogod érteni a májáról szóló tanítást**. A fiataloknak azonban a világ még olyasvalami, amit meg kell ismerniük, fel kell fedezniük, amit szeretniük, amitől tanulniuk, és amivel hadakozniuk kell – vagyis nekik még egy egészen másféle mitológiára van szükségük.

Axis mundi

„CAMPBELL: A világ központja az *axis mundi*, a tengely, amely körül minden forog. A világ központja az a hely, ahol a mozgás és a mozdulatlanság egyszerre van jelen. A mozgás az idő, a mozdulatlanság viszont örökkévalóság. **Annak felismerése, hogy életednek ez a pillanata tulajdonképpen az örökkévalóság pillanata, megtapasztalni, hogy amit időben teszel, annak mindig örökkévaló aspektusa⁹ is van – ez az igazi mitológiai tapasztalat.**

Tehát vajon a világ központja Jeruzsálem? Róma? Benáresz? Lhásza? Mexikóváros?

Sok középkori filozófus szerint Istennek nincs határa. Isten ezek szerint egy intelligibilis, vagyis értelemmel, nem pedig az érzékekkel megragadható gömb, amelynek a középpontja mindehol ott van, a kerülete viszont sehol sincs. Márpedig a középpont nem más, mint az, ahol éppen most ülsz. A másik középpont pedig az, ahol én ülök.¹⁰ Mindannyian ennek a rejtélynek a manifesztációi vagyunk. Ez egy pompás

⁹ Aspektus: „egy személyre vagy közösségre jellemző gondolkodásmódból fakadó felfogás, amely alapján (*az ember*) önmagát, más személyeket, ügyeket, eseményeket, jelenségeket, a világ és az élet dolgait kiértékeli, szemléli, illetve vélekedik róla; nézőpont”. (wikiszótár)

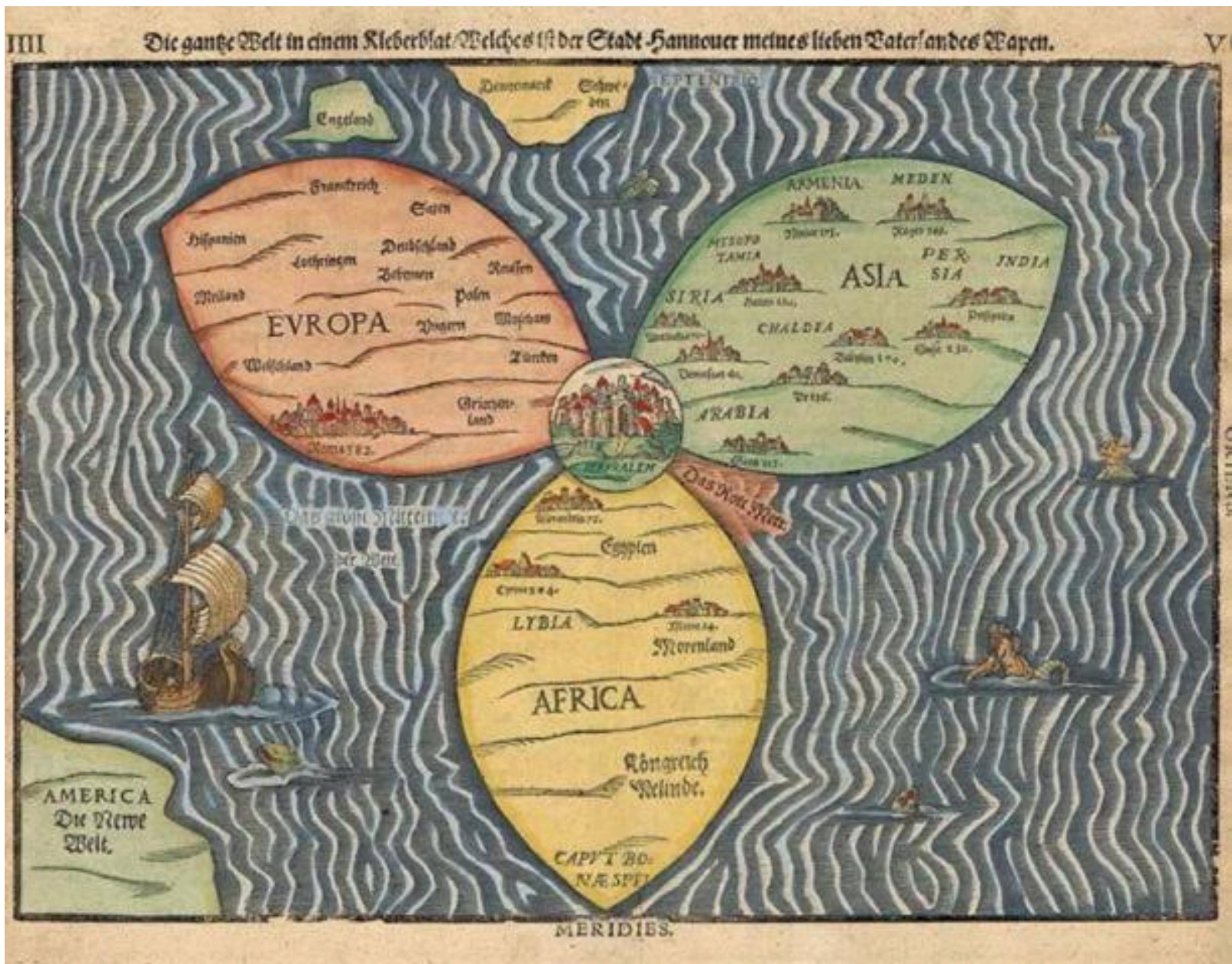
¹⁰ Vö.: Rovelli, Carlo: *Az idő rendje*. Park könyvkiadó, Budapest, 2018. Az olasz elméleti fizikus a naiv ókori elképzelésektől a kvantumfizika által képviselt időfogalomig. Eszerint „az univerzum” jelene nem létezik, csak az egyes megfigyelők által érzékelt verziói.

mitológiai felismerés, ami hozzásegíthet annak megértéséhez, hogy kicsoda és micsoda is vagy valójában.

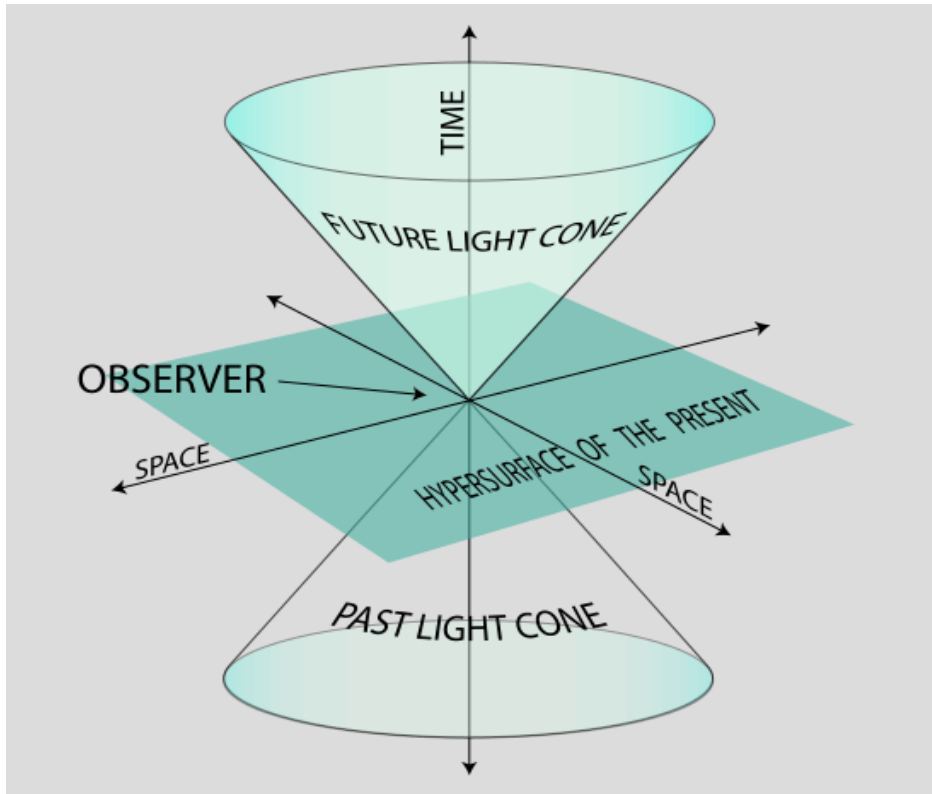
MOYERS: Tehát ez egy metafora, a valóság egy képe.”

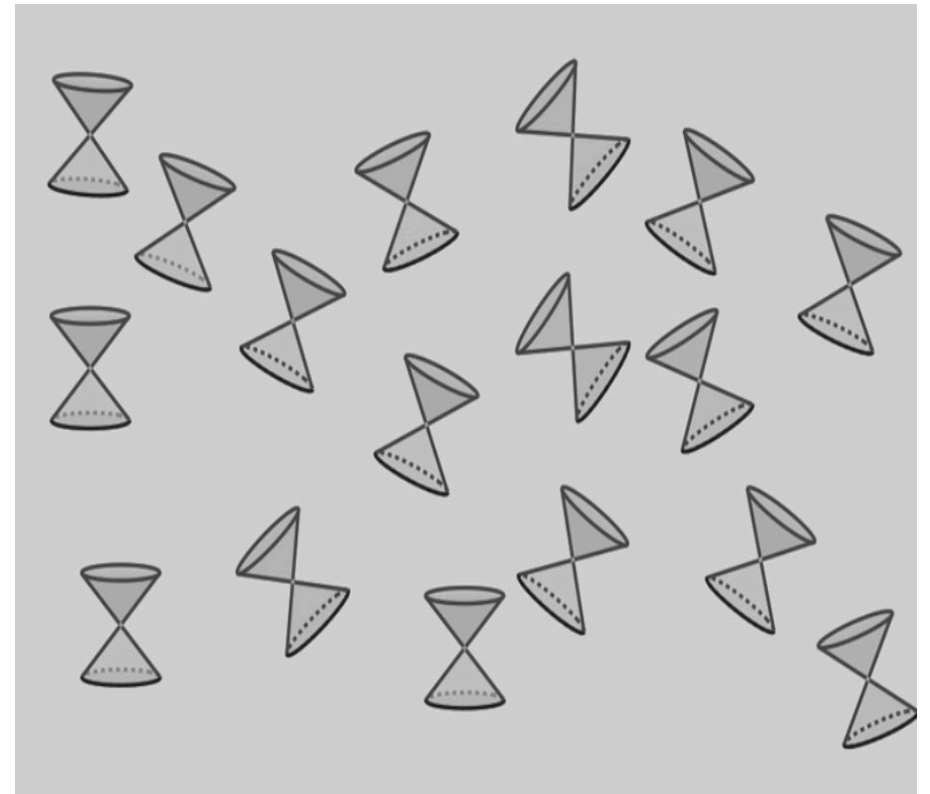
Az „uomo universale” a kozmosz középpontjában (Bingeni Szent Hildegárd Liber Divinorum Operum c. művében, 12. század)

Heinrich Bünting térképe a XVI. századból, mely Jeruzsálemet ábrázolja axis mundiként

A relativisztikus megfigyelő tapasztalata a múlttól, jelenről és jövőről

A tér-idő nem réteges szerkezetű, hanem a megfigyelők tapasztalataiból összeálló rendezetlen fénykúp-struktúra

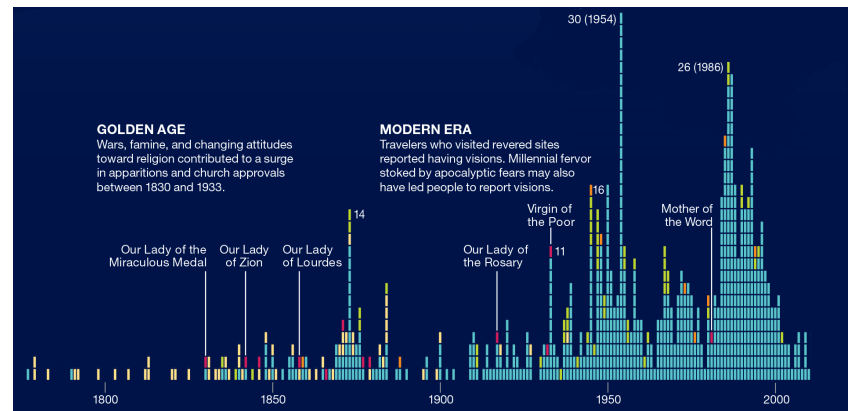
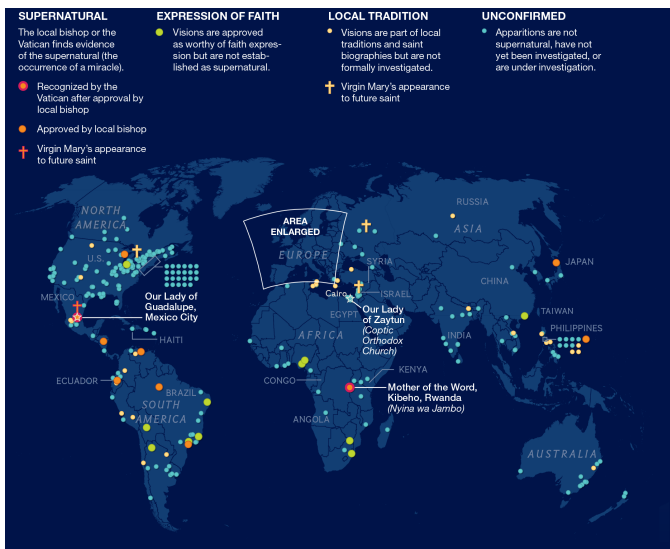
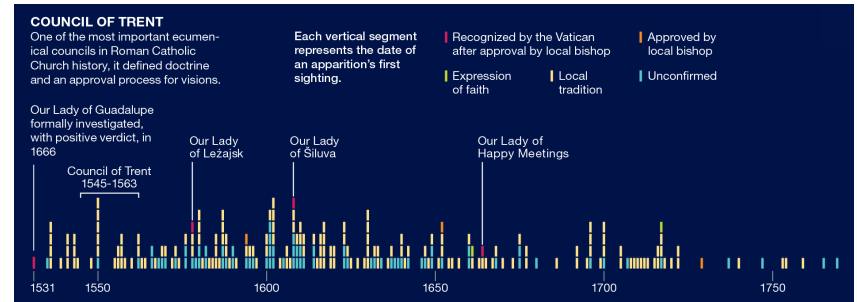
Természetfeletti = természet?

„CAMPBELL: Az a gondolat, mely szerint a természetfeletti valahol másutt, a természet felett van, gyilkos elképzelés. A középkorban épp ez a gondolat volt az, ami végül rommezővé változtatta a világot, egy olyan vidékké, ahol az emberek nem élhettek autentikus életet, hiszen sohasem tehették azt, amit igazán szerettek volna, lévén a természetfölötti törvények arra kötelezték őket, hogy a papság előírásainak megfelelően viselkedjenek. Egy efféle rommezőn az emberek nem a saját céljaikat követik, hanem olyan előírásokat teljesítenek be, amelyek törvényként lettek rájuk erőltetve. Ennek súlyos következményei vannak.

A 12. századi trubadúrköltészet, amely az udvari szerelem megéneklését tekintette fő témájának, éppen az ellen lázadt fel, hogy erre a természetfelettre hivatkozva kiöljék az életből az örömet. Trisztán legendája és a Szent Grál történetek közül legalább az egyik, amelyik Wolfram von Eschenbachtól származik, ide tartozik. A szellem ad zamatot az életnek. A szellem nem olyasmi, amit a dolgokba lehelünk, hanem ami az életből származik. Éppen ez olyan nagyszerű az anyaistennőt középpontba állító vallásokban, ahol ahol a világ az istennő teste, és maga is isteni természettel bír, vagyis az istenség nem olyasmi, ami a magasból uralkodna a romlott természet fölött. Ebből a szellemből jelen volt valami a Szűz középkori kultuszában, amely azoknak a pompás 13. századi francia katedrálisoknak is háttérként szolgált. Mindenesetre a mi

bűnbeesés-történetünk szempontjából a természet romlott, a mítosz pedig az egész világot romlottá teszi. Mivel pedig a természetre romlottként tekintünk, ezért aztán a saját természetünkből fakadó minden ösztönös cselekedet s bűnösnek és kerülendőnek számít. Teljesen más civilizációhoz és életmódhoz jutunk attól függően, hogy a mítoszainkban a természet valami züllöttként vagy pedig, ellenkezőleg, magának az istennek a manifesztációjaként jelenik meg, ahol is a szellem magának a természetben lakozó istenségnek a megnyilatkozása.

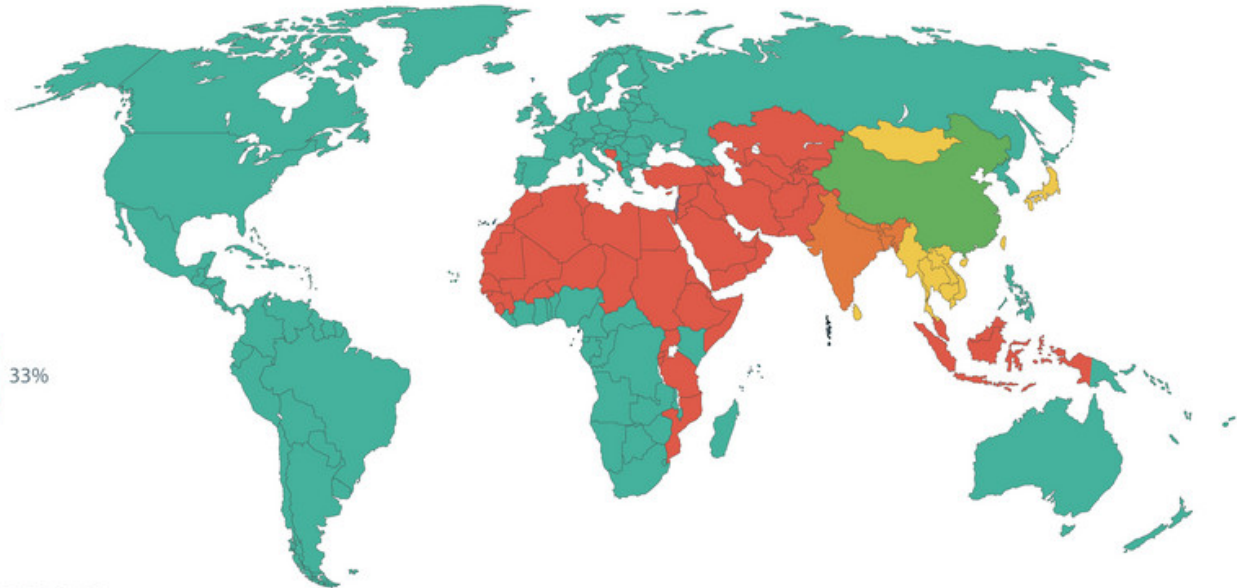
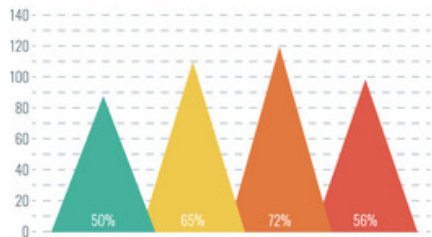
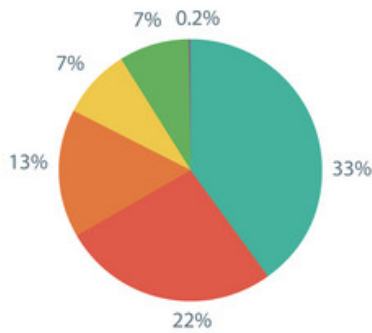

Az elmúlt ötszáz év „Szűz Mária-észlelései” a világban

Forrás:
<https://www.nationalgeographic.com/news/2015/11/151113-virgin-mary-sightings-map/>

WORLD RELIGIONS INFOGRAPHICS

-

Christianity
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.
-

Islam
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.
-

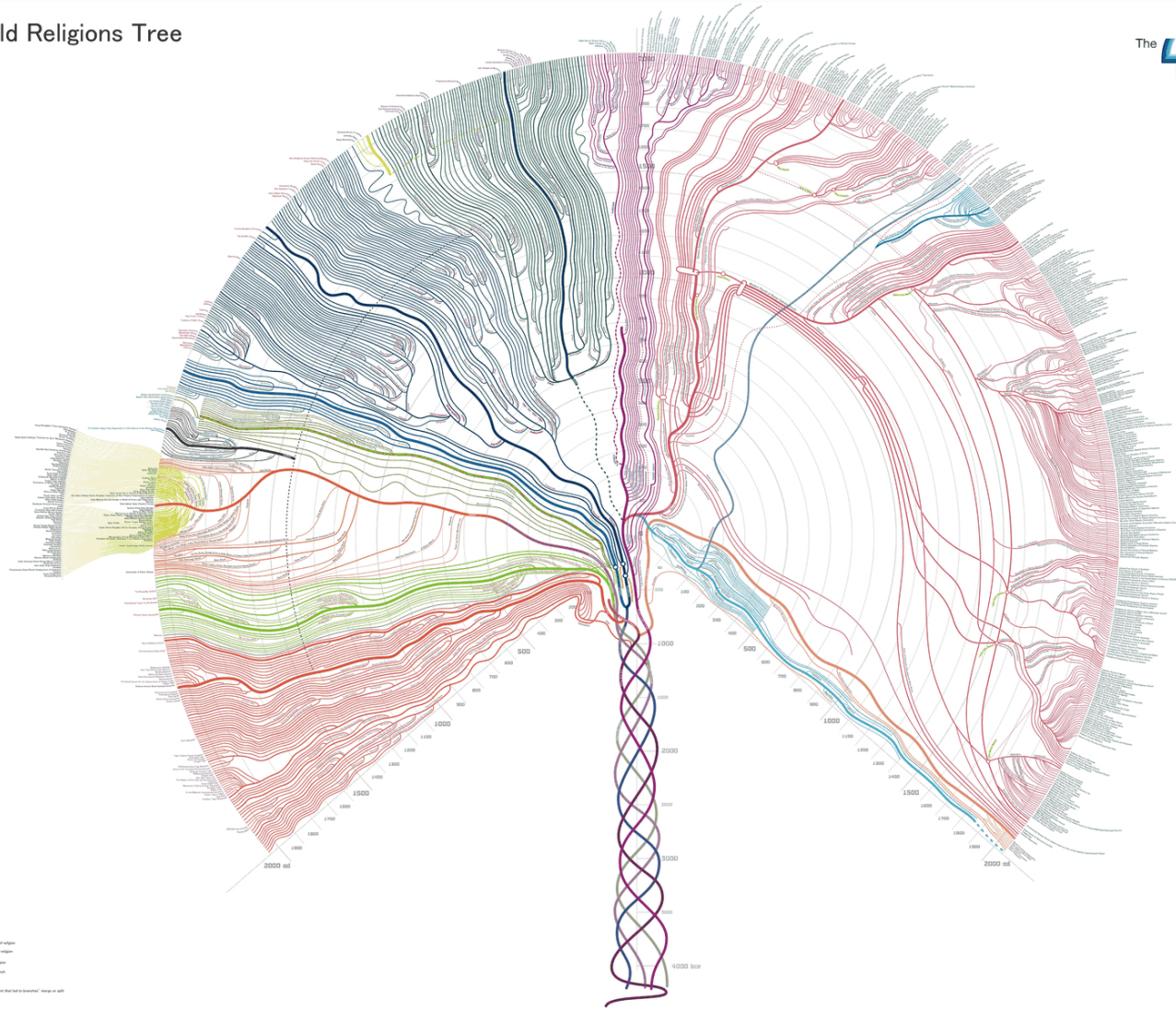
Hinduism
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.
-

Buddhism
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.
-

Chinese
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.
-

Judaism
Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit, sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna.

The World Religions Tree

A civilizáció kezdete

„CAMPBELL: Prométheusz volt az, aki elhozta a tüzet az emberiségnek, és ezzel lényegében beindította a civilizációt. A tűz ellopása ugyanakkor általános mitológiai téma. Gyakran egy szélhámos állat vagy madár az, amely ellopja és továbbadja a társainak, akik aztán elszöknek vele. Ezeket az állatokat gyakran elemésztik a lángok, miközben továbbadják egymásnak a tüzet, és némely mítosz szerint ennek köszönhető, hogy a lángnyelvek különböző színnel táncolnak. **A tűz ellopása népszerű, az egész világon elterjedt történet.**

MOYERS: **Tehát a legkülönbözőbb kultúrákban élők is igyekeznek magyarázatot találni arra, hogy honnan is származik a tűz?**

CAMPBELL: **Maga a történet nem akar magyarázatot adni erre, inkább a tűz értékét és jelentőségét hangsúlyozza.** A tűz megszerzése az, ami megkülönbözteti az embereket az állatoktól. Ha éjszaka kint vagyunk az erdőben, akkor tüzet gyújtunk, hogy távol tartsuk magunktól az állatokat. Látjuk, ahogy csillog a szemük, a tűz azonban távol tartja őket.

MOYERS: Tehát ezek a történetek nem azért születtek, hogy inspirációként vagy morális tanulságként szolgáljanak.

CAMPBELL: Nem, itt pusztán arról van szó, hogy megmutassák a tűz jelentőségét az emberek életében,

illetve mondjanak valamit arról, hogy mi különbözteti meg az embert az állattól.

A hős „látomásos küldetése”

„CAMPBELL: Létezik egy bizonyos fajta mítosz, amelyet „látomásos küldetésnek” nevezhetünk, és amelynek során a hős valamilyen jutalom keresésére indul – ennek minden mitológiában fellelehető a maga formái. Éppen ezt próbáltam bemutatni az első könyvemben, *Az ezerarcú hősben*. Ez a számtalan eltérő mitológia mind mind ugyanazzal a lényegi kereséssel szembesít bennünket. **A hős elhagyja a jelenlegi világát, és egy távoli mélységbe száll alá, vagy éppen magas hegyre kapaszkodik fel. Ezen a helyen az ember elérheti azt, ami addig, a korábbi világában hiányzott a tudatából. Ezután megjelenik a következő probléma, nevezetesen, hogy vagy kitartunk amellett, amire ráleltünk, és végleg magunk mögött hagyjuk a világot, vagy pedig hazatérünk a kincssel, amelyet a korábbi társadalmi valóság keretei között igyekszünk megőrizni.** Ez persze nem könnyű feladat.

MOYERS: Tehát a hős valaminek a keresésére indul, és nem csupán vakon kalandozik?

CAMPBELL: Mindkét féle hős létezik, vannak, akik céltudatosan vállalkoznak egy kalandra, és vannak, akik nem. Az egyik esetben a hős felelősségteljesen és önként vállalkozik az előtte álló küldetésre. Odüsszeusz fiával, Télemakhosszal például a következőt közli Athéné: „Menj, és keresd meg atyádat.” Az apának ez a felkutatása számos

fiatalnak jelent hősi küldetést. **Ez a kaland igazából arról szól, hogy az ember felfedezi, hogy milyen sors vár rá, és megismeri a saját természetét és gyökereit.** Az ilyesmire szándékosan vállalkozunk. De ott van a sumer égistennő, Inanna legendája, aki alászállt az alvilágba, és önként vállalta a halált, hogy visszahozhassa az életbe a szerelmét.

Aztán van az a fajta küldetés és kaland, amelybe mintegy véletlenül keveredik az ember – ilyen például, amikor besorozzák katonának. Nem rajtad múlt, de most már benne vagy. Részt vettél a halálban és a feltámadásban, magadra öltötte az egyenruhád, és máris más ember vagy, mint addig voltál.

A kelta mítoszok visszatérő hőse a vadászó herceg, akit egy szarvas olyan mélyre csalt az erdőben, ahol még sosem járt. Az állat ekkor átalakul, és a Tündérvölgyek Királynőjévé vagy valami más ehhez hasonlóvá változik. Ebben a fajta kalandban a hősnek fogalma sincs róla, hogy tulajdonképpen mit csinál, és egyszer csak egy másik világban találja magát.

MOYERS: **Tekinthető-e mitológiai értelemben hősnek az, aki efféle kalandba keveredik?**

CAMPBELL: **Igen, hiszen állandóan készen áll. Ezekben a történetekben a hős mindig arra a kalandra áll készen, ami felé a sors éppen sodorja. Maga a kaland tulajdonképpen a saját jellemének a szimbolikus megjelenése. Még a táj és a környezet feltételei is ezt a készenlétet jelképezik.**

MOYERS: A *Csillagok háborújában* Han Solo zsoldosként kezdi, hogy aztán hőssé váljon, és megmentse Luke Skywalker.

CAMPBELL: Igen, Han Solo feláldozza magát valaki másért.

MOYERS: Gondolod, hogy a büntudat tesz valakit hőssé? Solónak büntudata volt, mert korábban magára hagyta Luke-ot.

CAMPBELL: Attól függ, hogy milyen eszmerendszer felől közelítünk a kérdéshez. Han Solo roppant gyakorlatias, materialista fickó volt, vagy legalábbis így gondolt magára. Ugyanakkor együttérző emberi lény is volt, noha erről ő maga nem igazán vett tudomást. A kaland során a jelleme egy olyan rétege is kiütközött, amiről korábban nem is volt tudomása.

MOYERS: Lehetséges, hogy mindannyiunkban egy hős rejtőzik?

CAMPBELL: **Az életünk során kibontakozik a jellemünk. Ahogy telik az idő, egyre jobban megismerhetjük önmagunkat. Ezért jó, ha olyan helyzetekbe kerülünk, amelyekben a magasabb természetünk megmutatkozhat az alacsonyabb helyett. „Ne vígy minket a kísértésbe.”**

Ortega y Gasset a *Don Quijote nyomában* c. könyvében beszél a környezet és a hős kapcsolatáról. Don Quijote volt a középkor utolsó hőse. Kilovagolt, hogy óriásokkal küzdjön meg, ám óriások helyett a környezete csupán szélmalomokkal szembesítette. Ortega rámutat, hogy a történet abban a korban játszódik, amelyben hangsúlyosan is megjelent a világ mechanikus értelmezése. Vagyis ebben a világban a környezet többé már nem reagál spirituálisan a hősrre. **A hős, amikor ma elindul a világba, valójában egy falba ütközik, ami nem felel meg a személyes spirituális igényeinek.**¹¹

---

¹¹ Hamvas Béla hasonló elképzelésről ad számot, amikor így ír *Regényelméleti fragmentum* c. esszéjében: „Don Quijote kalandjai Odüsszeusz (...) kalandjaitól nem abban különböznek, hogy nem kalandok. **Ezek, ha nem is mindig a közvélemény ellenére, de mindig a közösségen kívül és a közösség beleegyezése nélkül zajlanak le.** S ezért, ha nem is mindig nevelésesek, de mindig visszások. Don Quijote pedig ettől a pillanattól kezdve nemhogy állandóan visszatér, hanem állandóan jelen van. (...) **Minden Cervantes előtti kaland értelme az, hogy a hős mint szakrális aktust a közösség nevében magára veszi. (...) a hős hányattatása a közös sors jelképe.** Az egész népnek egyetlen története van, és a hős az,

MOYERS: Úgy is mondhatnánk, hogy szélmalomnak ütközik.

CAMPBELL: Igen, ugyanakkor Don Quijote a maga számára mégis átélhetővé tette a kalandot azzal, hogy kitalált egy varázslót, aki szélmalommá változtatta az óriásokat, amelyekkel meg akart küzdeni. Erre bárki képes lehet, akinek van hozzá elég költői képzelőereje. Korábban, a mechanisztikus világkép előtt világ még eleven volt, és rezonált a hős spirituális készenlétére. **A probléma az, hogy a világ mostanra olyannyira mechanikussá vált a természettudományoknak, a marxista szociológiának, a behaviorista pszichológiának és más ehhez hasonlóknak köszönhetően, hogy mi magunk sem vagyunk többek benne, mint egy mintázat, amely kiszámítható válaszokat ad a külső ingerekre.** Ez a 19.

---

aki a többiekért is helytáll, és amikor a végső diadalt kivívta, a közösségben kimagasló helyet foglal el. Don Quijote a közösségből kilóg. Ami a legkülönösebb, nem gyarlóságával, mint a többiek, hanem épp erényeivel, sőt lényének magvával. Ez a Hamlet-szituáció. Ez az időnek az a bizonyos kibillenése, amit helyre kell hozni. (...) **A kérdés, amit Don Quijote és Hamlet feltesz: köteles-e az ember a közösségért valamely ideál nevében életét feláldozni?** Válasz: *igen*. Köteles feláldozni ideál nélkül is, hűségéből, jólétét, munkáját, vagyonát, idejét, erejét, biztonságát, nyugalmát, szóval köteles feláldozni mindazt, ami objektíválható és külső kényszer alatt áll és állhat, mert annak eredete mind külső (a császárnak, ami a császáré). Köteles-e az ember valamely ideál nevében feláldozni morálját, lelkiismeretét, tisztaságát, intaktságát, gondolatait, karakterét? Válasz: *nem*. (Istennek, ami Istené.) Aki ezt megteszi, árulást követ el. Nem önmaga ellen, ami elég baj lenne, nem a közösség ellen, ami szintén baj, hanem az igazság ellen, amelynél nagyobb baj egyáltalán nincs.”

századi elképzelés kiszorította az emberi szabadság lehetőségét a modern életből.”

Don Quijote és Sancho Panza a regény egy korai, XVII. századi kiadásában található illusztráción

Jónás és a Star Wars

„MOYERS: Nagy hatással volt rám az Erő filmbéli meghatározása. Ben Kenobi azt mondja: „Az Erő egy energiamező, amely áthat mindent, ami él. Körbevesz bennünket, átjár minket, és összekapcsolja egymással a Galaxis részeit.” *Az ezerarcú hős*ben hasonló leírást olvastam a világ köldökéről, arról a helyről, ahol a teremtés pillanatában az energia koncentrálnak.

CAMPBELL: Természetesen, az Erő odabent munkál. A Birodalom erejét azonban egyedül az határozza meg, hogy mindent uraljon és irányítson maga körül. A *Csillagok háborúja* nem egyszerűen egy erkölcsi tanmese, sokkal inkább az élet energiájáról van benne szó, amelyeket az emberek vagy beteljesítenek vagy pedig megtörnek és elfojtanak.

MOYERS: Amikor először láttam a filmet, azt gondoltam, ez egy nagyon régi történet egy tökéletesen új köntösben. A történet középpontjában a fiatalember áll, aki kalandra indul, számos próbatételen megy keresztül, majd győzedelmesen visszatér, és elhozza a jutalmát a közösségnek...

CAMPBELL: Nyilvánvaló, hogy Lucas hagyományos mitológiai alakokhoz nyúlt. A bölcs öregember a régi japán kardvívó mestereket juttatta eszmebe. Magam is ismertem ilyen figurákat, és Obi-Wan Kenobi sokban hasonlít hozzájuk.

MOYERS: Mit tesz egy ilyen kardvívó mester?

CAMPBELL: Először is rendkívül magas fokon ért a kardforgatáshoz. A keleti harcművészetek túlmennek mindazon, amit valaha az amerikai iskolákban láttam. Ezekben a rendszerekben a fizikai technikák mellett a pszichológiaiak is éppolyan fontosak. A *Csillagok háborújában* az öreg tanító is ilyen.

MOYERS: **Abban is valami mitológiai, hogy felbukkan egy idegen, aki kisérti a hőst, és még egy varázserejű eszközt is ad a kezébe.**

CAMPBELL: **Nem csupán egy eszközt, de a pszichológiai elköteleződés és pszichológiai középpont lehetőségét is. Ez az elköteleződés túlmegy a saját szándékokon. Egyé válsz az eseménnyel.**

MOYERS: A kedvenc jelenetem az volt, amikor a szereplőink a hulladékmegsemmisítőbe kerülnek, és a falak összezárulnak körülöttük. Arra gondoltam: „de hiszen ez annak a cethalnak a gyomra, amely lenyelte Jónást”.

CAMPBELL: Igen, pontosan a cethal gyomrában voltak.

MOYERS: Mi volna a gyomor mitológiai jelentősége?

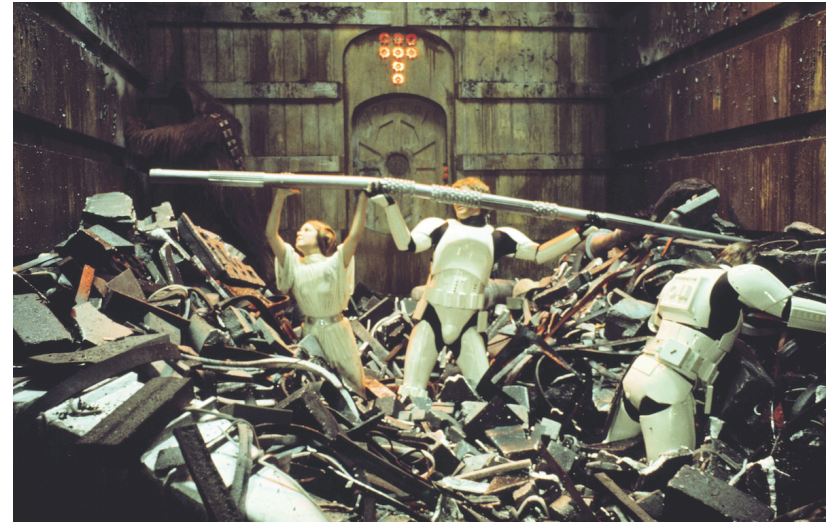

CAMPBELL: A gyomor az a sötét hely, ahol végbemegy az emésztés, és új energia születik. Jónás története egy lényegében univerzális mitológiai motívum példája, amelyben a hős egy hal gyomrába jut, ahonnan megváltozva kerül elő.

MOYERS: És miért kell odakerülnie?

CAMPBELL: **Ez a sötétbe való alászállás.** Pszichológiai értelemben a bálna az életnek azokat az energiáit jelképezi, amelyek le vannak kötve a tudattalanban. Metaforikusan a víz a tudattalan, a vízben lebegő állat pedig ennek a tudattalannak az eleven energiája, amely felülkerekedett a tudatos személyiségen, és ezért valahogy le kell küzdenünk, és újra ellenőrzésünk alá vonnunk.

Az efféle kalandok első felvonása során a hős elhagyja az ismerős dolgok birodalmát, amelyek fölött többé-kevésbé ellenőrzéssel rendelkezik, és elér egy küszöbhez, mondjuk úgy, hogy egy tó vagy egy tenger partjához, ahonnan felbukkan a mélység szörnyetege, hogy üdvözölje. Ekkor két lehetőség adódik: Jónás történetében és a hasonló mítoszokban a hőst elnyeli a szörny, hogy alábukjon vele a mélybe, majd a hős később kiszabaduljon belőle – ez is egy variáció a halál és a feltámadás témájára. Itt a tudatos személyiség hatalmas léptékű tudattalan energiával találkozik, amellyel képtelen megbirkózni, így aztán ki kell állnia mindazokat a próbatételeket, egyúttal meg kell tapasztalnia azokat a revelációkat, amelyekkel a félelmetes éjszakai tengermély szembesíti, és ennek során fokozatosan megtanulja, hogy

miként békülhet meg a sötétség erőivel. Amikor ez megtörténik, képessé válik arra, hogy végül ismét a felszínre emelkedjen, és újult erővel adja át magát az életnek.

A másik lehetőség, hogy a hős a sötétséggel való találkozása során leküzdí és megöli azt, ahogy Siegrid vagy Szent György tették a sárkánnyal. Csak hogy Siegridnek ezután meg is kellett ízlelnie a sárkány véré, hogy részeseülhessen az erejéből. Amikor végzett a bestiával, és megkóstolta a véré, meghallotta a természet hangját. Meghaladta saját emberi mivoltát, és újra egyé vált a természet erőivel, amelyek egyúttal a mi életünk erői is, és amelyektől csupán saját tudatunk működése szakít el bennünket.

Ezúttal azt is látjuk, hogy a tudat úgy tartja magáról, hogy ő ül a nyeregben. Csak hogy a tudat az egész ember tekintetében csupán másodlagos szerv, és nem is szabad, hogy azt gondoljuk róla, hogy ő irányít mindent. A tudatnak alá kell vetnie magát, és szolgálnia kell a test emberi mivoltát. Ha mindent irányítani akar, akkor olyasféle emberhez jutunk, mint Darth Vader a *Csillagok háborújában*, aki áttér a tudatos szándékok vezérelte oldalra.

MOYERS: Ez volna a sötét oldal.

CAMPBELL: Igen. Ugyanezt a figurát jeleníti meg Mefisztó Goethe *Faustjában*.

MOYERS: El tudom képzelni, hogy valaki erre ezt mondja: „Nos, ez mind szép és jó, ami George Lucas fantáziáját és Joseph Campbell tudományos vizsgálódásait illeti, de az én életemhez nem sok köze van.”

CAMPBELL: Ez valóban könnyen elképzelhető, és talán éppen a felismerésnek ez a hiánya vezet majd ahhoz, hogy az illetőből Darth Vader lesz. Ha ez az ember ragaszkodik egy bizonyos programhoz, és nem hallgat a saját szíve szükségleteire, akkor egyfajta skizofrén hasadást kockáztat. Az ilyen ember kipenderül saját középpontjából. Egy életprogrammal azonosul, és megfeledkezik a saját teste támasztotta követelményekről. **A világ persze tele van olyanokkal, akik saját maguk helyett a szoszédjaikra hallgatnak azzal kapcsolatban, hogy mit kéne tenniük, hogyan kéne viselkedniük, és hogy milyen értékek mentén kellene élniük az életüket.** (...) Mindenki ott van a lehetőség, hogy az élet olyan értékeit is felismerje, amelyek nem korlátozódnak a testi szükségletekre és a hétköznapi kihívásaira. (...) **A mítoszok hozzásegítenek ahhoz, hogy felismerd a tökéletesség lehetőségét, hogy eljuss képességeid csúcsára, és hogy égi fényt hozz ebbe a világba.** (...) **Az általános képlet, amelyet a diákjaimnak adtam, agy hangzik: „Kövesd a boldogságodat!” Találd meg, hol van, és ne légy rest annak megfelelően cselekedni.**

MOYERS: Ez a munkám vagy az életem?

CAMPBELL: Ha a munkád, amivel a kenyeredet keresed, azonos azzal a munkával, amit azért választottál, mert örömet leled benne, akkor a célnál vagyunk. De ha azt gondolod: „Jaj, ne! Ezt nem tudom megtenni”, akkor ez a benned lévő sárkány hangja.

MOYERS: **Ebben az értelemben különbözünk az olyan hősektől, mint Prométheusz vagy Jézus, hiszen az út végén nem a világot, hanem magunkat akarjuk megmenteni.**

CAMPBELL: Ám ennek során a világot is megmentjük. Az eleven személy hatása másokat is elevenségre sarkall, ez nem vitás. (...) **Az emberek úgy tekintenek a világ megmentésére, mintha csak ide-oda kéne benne tologatni a dolgokat, megváltoztatni néhány szabályt, hogy ki van éppen hatalmon és így tovább. Dehogyan! Minden világ érvényes, ha eleven. A feladat az, hogy életet vigyünk a világba, és ennek egyetlen módja, hogy megtaláld életed forrását, és te magad is igaz életet élj.**

Születés és újjászületés

„MOYERS: Mi a helyzet a szeplőtelen fogantatással?

CAMPBELL: A zsidó hagyományban (...) az az elképzelés, hogy Isten fiút nemz, visszataszító és valójában fel sem merülhet. A Messiás mint Isten fia valójában nem lehet Isten fia, legfeljebb arról lehet szó, hogy a jellemében és a méltóságában hasonlítható Isten fiához. Biztos vagyok benne, hogy ebben a hagyományban a szeplőtelen fogantatás sem jelenik meg. **Ez az elképzelés a görögségen keresztül jut el a kereszténységhez. Ha a négy evangéliumot olvassuk, akkor azt találjuk, hogy csak Lukács beszél a szeplőtelen fogantatásról, márpedig Lukács eredetileg görög volt.**

MOYERS: A görög tradícióban voltak a szeplőtelen fogantatással kapcsolatos képek, legendák és mítoszok?

CAMPBELL: Bizony. Léda és a hattyú, Perszephoné és a kígyó és így tovább, még lehetne sorolni. Számos helyen találkozunk ezzel a motívummal.

(...)

MOYERS: **De mi a jelentősége a szeplőtelen fogantatásnak?**

CAMPBELL: (...) eljutsz az együttérzésig, a compassioig, vagyis a másokkal való, önként vállalt szenvedésig. Ez az emberi mivolt kezdete.

MOYERS: **Tehát azt állítod, hogy ez az emberség kezdete. De ezekben a történetekben ez pont annak a pillanata, amikor az istenek születnek. A szeplőtelen fogantatás során isten születik.**

CAMPBELL: **De tudod, kicsoda valójában ez az isten? Te magad vagy. A mitológia összes szimbóluma rád vonatkozik. Előfordulhat, hogy megrekedsz valamiben, és válaszokat keresel. Eszedbe jut Jézus és a szenvedése, ami persze valahol térben és időben távol volt. De hiszen ennek a szenvedésnek elvileg benned is le kellene zajlania. Lehetséges, hogy spirituális értelemben újjászülettél? Meghalt a benned lévő állati természet, és újjászülettél az együttérzés emberi alakjában?**

MOYERS: **Miért fontos, hogy szűz legyen, aki világra hozza ezt a személyt?**

CAMPBELL: **Azért, mert a nemző maga a szellem. Ez egy szellemi születés. A szűz a fülével hallja meg a szót, amelytől megfog.**

MOYERS: **És a szó úgy érkezik, akár egy fénysugár.**

CAMPBELL: **Igen. Buddhánál ugyanazt jelenti, hogy állítólag az anyja oldalából jött világra, ott, ahol a szívcsakra található. (...) Tehát ez egy szimbolikus születés. (...)**

MOYERS: **Krisztus viszont úgy jött világra, ahogy te vagy én.**

CAMPBELL: **Igen, de ő is egy szűztől született. És a római katolikus felfogás szerint az anyja szüzessége helyreállt. Úgy is mondhatjuk hogy fizikailag a szülés nem hagyott nyomot az anyán. Szimbolikus értelemben nem Jézus fizikai világrajöveteléről, hanem a spirituális jelentőségéről van szó. Ezt jelképezi a szeplőtelen fogantatás. Hősök és félistenek születnek így, akiket az együttérzés mozgat, nem pedig a hatalomvágy, a szexualitás vagy az önfenntartási ösztönök.**

Ki beszél ma metaforákban?

„CAMPBELL: A költők. A költészet metaforikus nyelv. (...) **A metafora isten maszkja, amelyen keresztül megtapasztalhatjuk az örökkévalóságot.**

MOYERS: Mi a helyzet a papokkal?

CAMPBELL: Úgy vélem, a mi papjaink nem igazán végzik megfelelően a dolgukat. Nem beszélnek a metaforák mélyebb összefüggéseiről, hanem leragadnak a jó és a rossz etikájánál. (...) A pap és a sámán között az a különbség, hogy amíg az előbbi egy funkcionárius, addig a sámán olyan személy, akinek valamilyen, a tevékenységét meghatározó személyes tapasztalata is volt. A mi hagyományunkban a szerzetes az, aki ezt a tapasztalatot keresi, míg a pap azért folytat tanulmányokat, hogy aztán a közösség szolgálatába állhasson.

Volt egy barátom, aki egyszer Bangkokban a római katolikusok közvetítésével részt vett egy nemzetközi találkozón. Azt mesélte, hogy a katolikus szerzetesek gond nélkül megértették a buddhista szerzeteseket, viszont a két vallás papsága nem igazán tudott nem igazán tudott dűlőre jutni egymással.

Az, akinek volt misztikus tapasztalata, pontosan tudja, hogy ennek a tapasztalatnak minden szimbolikus kifejezése hibás. A szimbólumok nem adják vissza a tapasztalatot, legfeljebb utalhatnak rá. De ha nem volt efféle tapasztalatod, akkor honnan is tudhatnád, hogy milyen

örömet jelent a síelés annak, aki egész életét a trópusokon töltötte, és még csak havat sem látott soha életében. A jelentés megértéséhez szükséges annak megtapasztalása, legalább nyomokban – különben nem fogod meghallani, hogy miről van szó valójában.

MOYERS: Annak, aki ilyen tapasztalatra tett szert, a lehető legmegfelelőbb módon kell azt közvetítenie a képeken keresztül. **Úgy érzem, elveszítettük a képekben való gondolkodás művészetét.**

CAMPBELL: Valóban. **A gondolkodásunk nagymértékben diszkurzív, verbális, lineáris. Pedig egy képen több valóság van, mint egy szóban.** (...) Általában gyakorlati szempontok szerint gondolkodunk a dolgokról, ugyanakkor minden adva van hozzá, hogy a dolgokban megjelenő misztérium felé forduljunk. Vegyük például ezt a karórát: egy közönséges óra, ugyanakkor egy létező is. Felhúzhatod a csuklódra, vagy rajzolhatsz köré egy kört, és attól kezdve valami másként tekintesz rá. (Indiában például vörös gyűrűt tesznek egy kő köré, és ettől fogva a misztérium megtestesülésének tekintik.) Ez a megszentelés értelme.

MOYERS: Hogy érted ezt? Mit tudsz kezdeni a karóráddal? Miféle misztérium fejeződik ki benne?

CAMPBELL: Egy tárgyról beszélünk, igaz?

MOYERS: Igaz.

CAMPBELL: És tudjuk vajon, hogy micsoda tulajdonképpen egy tárgy? Hogy mi tartja fenn? A tárgyak időben és térben léteznek. Gondold csak meg, milyen rejtélyes, hogy bármi létezhet. Ez a karóra minden további nélkül lehetne a meditációnk tárgya, a létezés felfogható rejtélyének középpontja, ami mindenütt ott van. Tekintheünk rá az egész világegyetem középpontjaként is. Ha akarod, akkor ez a nyugópont, ami körül a világ forog.

MOYERS: És hová vezet minket ez a meditáció?

CAMPBELL: Azon múlik, hogy mennyi tehetség van hozzá.

A csomagmegőrző népének világa a Men in black II. című filmben. Életüket K ügynök karójának jelzései irányítják.

Lásd még:

Fogalmi modellek képi megjelenítése.doc

Fontos töredékek

„CAMPBELL: Számomra a mitológia a múzsák, a művészet, a költészet inspirálóinak otthona. **A mítosz azt ajánlja az embernek, hogy az életre is költészetként tekintsen, és magát e költemény részeként ismerje fel.**”

*

„CAMPBELL: Arisztophanész (Platón *Lakomájában*) azt mondja, hogy kezdetben olyan élőlények léteztek, amelyek tulajdonképpen két emberből álltak össze. Ezekből három típus volt: a férfi/nő, a férfi/ferfi és a nő/nő. Az istenek azután mindenkit kettéhasítottak. Miután azonban ezek a teremtmények kettéváltak, nem tudtak másra gondolni, csak hogy újra találkozzanak a másik felükkel, és újra megvalósítsák az eredeti egységet. Vagyis az egész életünket azzal töltjük, hogy próbáljuk megtalálni és magunkhoz ölelni a másik felünket.”

*

„CAMPBELL: Rámakrisna egyszer azt mondta, hogy ha nem tudsz másra gondolni, csupán a bűneidre, akkor valóban bűnös vagy. Amikor ezt olvastam, eszembe jutott a gyerekkorom, a szombati gyónások a templomban, azok a hosszú lamentálások a hét közben elkövetett kis vétkek

fölött. **Ma már inkább úgy vélem, hogy az embernek gyónás helyett azt kellene mondania: „Áldj meg, Atyám, mert nagyszerű voltam, és ezek voltak az én nagyszerű tetteim a hét során.” Jobban tesszük, ha a negatív helyett valami pozitívval azonosítjuk önmagunkat.**

A vallás olyan, mint egy második anyaméh. Arra való, hogy felcseperedjen benne az a rendkívül bonyolult valami, amit emberi lénynek hívunk. Ehhez hozzátartozik, hogy saját célokat találjunk magunknak, és képesek legyünk önszántunkból cselekedni. A bűn eszméje azonban egy életre szólóan szolgává tud tenni.

Egyszer hallottam egy előadást a ragyogó zen filozófustól, Dr. D. T. Suzukitól. Felállt, lassan megvakarta a fejét, és azt mondta (*a kereszténységről*): »Isten az ember ellen van. Az ember Isten ellen van. Az ember a természet ellen van. A természet az ember ellen van. A természet Isten ellen van. Isten a természet ellen van. Érdekes egy vallás!«

*

„CAMPBELL: Az örökkévalóság nem egy másik idő, ami majd később köszönt be. Az örökkévalóság nem is nagyon hosszú időtartamot jelent, sőt, tulajdonképpen nincs köze az időhöz. **Az örökkévalóság az itt és mostnak az a dimenziója, amelyben a gondolkodás minden időbeli aspektusától megszabadul.**”

*

„MOYERS: A földrajzi adottságok formálják az istenségről alkotott képünket, amit aztán visszavetítenek a világra és Istennek neveznek.”

*

„CAMPBELL: Saját felfogása szerint minden nép kiválasztott nép. A szó, amellyel a népek saját magukat illetik, általában „emberiséget” jelent. A többi népre viszont sajátos neveket használnak, úgy mint »furcsa képű« vagy »ferde orrú«.”

*

„CAMPBELL: A vadászó kultúrákban bemutatott áldozatok lényegében ajándékok vagy amolyan kenőpénzek, amelyekkel meghívjuk magunkhoz az istenséget, hogy tegyen meg vagy adjon valamit nekünk. Ezzel szemben a földművelő kultúrákban a feláldozott figura maga az isten. Az így meghalt személyt eltemetik, hogy később élelelem legyen belőle. Krisztust keresztre feszítik, és a testéből étel és szellem sarjad.”

*

„CAMPBELL: Pál azt írja: „Mert Isten mindenkit egybezárt az engedetlenségbe, hogy mindenkin megkönyörüljön.” (*Pál levele a rómaiakhoz, 11:32*) Vagyis az ember nem lehet annyira engedetlen, hogy ne érné el Isten könyörülete. A legnagyobb bűnös az, aki a leginkább felébreszti Istenben

az együttérzést. Ez az elképzelés nagyon lényeges az élet értékeinek és a moralitás paradoxonjainak a szemponjtjából.”

*

„CAMPBELL: Roppant érdekes belegondolni a kereszténység történetébe. Az első öt évszázadban számos kereszténység létezett egymás mellett, és az ember sokféleképpen lehetett keresztény. Aztán a 4. évszázad tájékán, Theodosius idején a Római Birodalom államvallássá tette a kereszténységet, és ettől kezdve az egyetlen, amit tolerált, nem más volt, mint a bizánci trón kereszténysége. Szinte példa nélküli a világtörténelemben az a vandalizmus, amellyel akkoriban az ókori pogány templomokat pusztították.

MOYERS: És ezt a vandalizmust a hivatalos egyház ösztönözte?

CAMPBELL: Így van. És miért nem tudtak a keresztények együtt élni a többi vallással? Mi volt a gond? (...) Természetesen a hatalom. Mindig a hatalom. **Úgy vélem, a hatalom ösztöne az európai történelem elsődleges mozgatórugója. És ez az ösztön átszivárgott a vallási hagyományainkba is.**

*

„CAMPBELL: Olvastad Sinclair Lewis *Babbit* című művét? Emlékszel az utolsó sorára? »Egész életemben egyszer sem tettem azt, amit szerettem volna.« Egy olyan emberről van itt szó, aki sosem követte a boldogságot. (...) Lehet, hogy sikeres vagy az életben, de ha jobban belegondolsz: tulajdonképpen miféle élet ez? Volt benne egyáltalán bármi jó? Vagy hamar kiderül, hogy sosem tettél semmi olyasmit, amit valóban szeretted volna. Én mindig azt mondom a diákjaimnak, hogy menjenek oda, ahová a testük és a lelkük szólítja őket. Ha elfog egy ilyen érzés, akkor tarts ki mellette, és ne hagyd, hogy bárki eltérítsen a céljaidtól.”

*

„MOYERS: A tudományos tevékenységed egyik legizgalmasabb eleme, hogy korántsem érzek konfliktust a tudomány és a mitológia között.

CAMPBELL: Nem, nincs semmiféle konfliktus. A tudomány ma már arra a területre is be tud hatolni, ahol korábban a rejtélyt sejtettük. Eljutott abba a régióba, amelyről a mítosz is beszél. Eljutott önnön határáig.

*

„MOYERS: **A többi hőshöz hasonlóan Buddha sem magát az igazságot, csupán az igazsághoz vezető utat mutatja meg.**

CAMPBELL: Amelynek a sajátodnak kell lennie, nem az övének. Buddha nem tudja megmondani neked, hogy pontosan hogyan kellene megszabadulnod a félelmeidtől. Különböző tanítók gyakorlatokat javasolhatnak erre, de előfordulhat, hogy ezek nem használnak. **A legtöbb, amit a tanító tehet, hogy segít irányítani a figyelmedet.** Olyan, akár egy világítótorony, amely azt mondja: „Errefelé sziklák vannak, úgyhogy maradj távol ettől a helytől. Ott azonban van egy szoros, amelyen biztonságosan átjuthatsz.”

A fiatalok életének nagy problémája, hogy olyan modelleket találjanak maguknak, amelyek különböző lehetőségeket kínálnak nekik. Nietzsche azt mondta: „Az ember egy beteg állat.” Az ember olyan állat, akinek fogalma sincs róla, hogy mit is kéne kezdenie saját magával¹² Számptalan lehetőség áll a tudat előtt, ugyanakkor nem élhetünk többet, csupán ezt az egyetlen életet. Mit fogunk tenni magunkkal?” (...) A mítosz képeiben a mindannyiunkban ott rejlő spirituális lehetőségek tükröződnek vissza. Ha a mítosz felé fordulunk, képessé válhatunk arra, hogy a saját életünkben is hasznosítsuk a bennünk szunnyadó energiát.

---

¹² „Ó, én, ó, élet, kérdések nem szűnő árja! Hitetlenek végtelen özöne, balgáktól nyüzsgő városok! Mi jó ezek közt? Ó, én, ó, élet!
Válasz: Az, hogy itt vagy, hogy van élet és egyéniség, hogy zajlik a nagy színjáték, és te is hozzáírhatsz egy sort.” Walt Whitman: *Ó, én! Ó, élet!* (*O Me! O Life!*) Elhangzik a *Holt költők társasága* című filmben.

